

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра загальної та практичної психології

ПРОЯВ АЛКОГОЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр

спеціальності:

053 Психологія

(шифр і назва спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності))

освітньої програми:

Психологія

(назва освітньої програми)

Дудник Ліни Петрівни

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

Керівник: док. псих. наук,

проф. Макарчук Н. О.

Рецензент

Замашкіна О. Д.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту

на засіданні кафедри загальної та практичної психології
(назва випускової кафедри)

протокол № 7 від «20» чрудня 2021 р.

Завідувач кафедри

[підпис] В.А. Трохорєва Д.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист

на відкритому засіданні ЕК

«25» січня 2022 р.

Оцінка 95 відмінно
(за столальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

[підпис] Марчук Н.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОЯВУ АЛКОГОЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	8
1.1. Характеристика девіантної поведінки в психолого-педагогічних дослідженнях	8
1.2. Психологічні визначення поняття «молодь»: теоретичні та методологічні аспекти	14
1.3. Алкоголізм як одна з форм девіантної поведінки та її прояв у молодіжному середовищі	21
1.4. Акцентуації характеру особистості за А. Є. Личко	32
Висновки до розділу 1.	44
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	46
2.1. Короткий огляд традиційних методик спрямованих на вивчення алкогольної девіації	46
2.2. Аналіз і інтерпретація результатів дослідження.....	52
Висновки до розділу 2.	63
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ АЛКОГОЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	64
3.1. Особливості профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі ..	64
3.2. Психологічні аспекти профілактики алкогольної девіації	70
Висновки до розділу 3.	79
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	88
<i>Додаток А</i>	88
<i>Додаток Б</i>	93
<i>Додаток В</i>	110

ВСТУП

На сьогоднішній день проблема вживання алкоголю у молодіжному середовищі в Україні стає все більш актуальною. Особливо тривожним фактом є раннє залучення і швидке звикання до алкоголю молоді. Звикання до спиртних напоїв у молоді відбувається набагато швидше, ніж у дорослих, що в майбутньому може привести до соціальної нестабільності суспільства.

Негативні явища, викликані вживанням алкогольних напоїв, таять в собі величезну небезпеку для молоді. Споживання спиртного в першу чергу негативно впливає на здоров'я молодої людини. Зловживання алкоголем сприяє розвитку психічних захворювань, а також одна з причин смертності молоді (отруєння не якісної продукції). Токсичний вплив алкоголю, перш за все, позначається на діяльності нервової системи. Навіть невеликі дози алкоголю впливають на обмін в нервовій системі. Одноразові вживання спиртного можуть мати найсерйозніші наслідки. Неодноразове або часте вживання алкоголю надає буквально спустошує вплив на психіку людини. При цьому затримується не тільки розвиток вищих форм мислення, вироблення етичних і моральних категорій і естетичних понять, а й втрачаються вже виявлені здібності людини.

Проблема алкоголізму стала особливо привертати увагу вітчизняних клініцистів і дослідників в останню чверть ХХ століття. У цей період опубліковано ряд робіт, присвячених клініці та діагностиці алкоголізму у молоді (В.С. Бітенський, Б.С. Братусь, М. Г. Гулямов, В. Т. Кондратенко, А. Є. Личко, А. В. Мітюхляєв, Н. Г. Найдьонова, А. В. Погосов, П. І. Сидоров та ін.).

Проблемі зміни особистості хворого на алкоголізм присвячено безліч робіт. Дослідженням психічних і поведінкових розладів, пов'язаних з вживанням молодими людьми психоактивних речовин, займалися А.Л. Ареф'єв, Н.Н. Іванець, Н.А. Сирота, Ф. Е. Шереги, В. М. Ялтонський та інші. Про зростання числа молоді, яка страждала залежністю від психоактивних

речовин, свідчать дослідження багатьох авторів (Е. А. Кошкіна, В. В. Киржанова та ін.).

Проблема алкоголізму в молодіжному середовищі вимагає особливої уваги, що обумовлює необхідність профілактичної роботи з молоддю, спрямованої на профілактику причин і наслідків алкоголізму; організацію вільного часу молоді, оскільки беззмистовне дозвілля є провідним фактором ризику в розвитку зловживання алкоголю; формування у молодих людей твердих антиалкогольних переконань: про необхідність тверезого способу життя, про неприпустимість вживання алкоголю в період формування організму, про аморальність пияцтва і алкоголізму, про формування антисоціальної особистості людини яка зловживає алкоголем.

Все вищесказане свідчить про актуальність проблеми курсової роботи та визначила нашу тему дослідження **«Прояв алкогольної девіації в молодіжному середовищі»**.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні проблеми прояву алкогольної девіації в молодіжному середовищі та емпіричному дослідженні її профілактики.

Об'єкт дослідження: алкогольна залежність як форма девіантної поведінки.

Предмет дослідження: особливості прояву алкогольної девіації в молодіжному середовищі та її профілактика.

Гіпотеза дослідження будувалася на припущенні про те, що використання спеціально розробленого комплексу психологічних занять, спрямованого на формування навичок опори вживання алкоголю на основі посилення відповідальності особистості у використанні алкоголю, зміцнення негативного ставлення до алкоголю; активізацію усвідомленості необхідності вести здоровий спосіб життя є ефективним для профілактики алкогольної залежності в молодіжному середовищі.

Завдання дослідження:

1. Надати характеристику девіантної поведінки в психолого-педагогічних дослідженнях.
2. Виявити психологічні визначення поняття «молодь»: теоретичні та методологічні аспекти.
3. Визначити алкоголізм як одну з форм девіантної поведінки та її прояв в молодіжному середовищі.
4. Описати акцентуації характеру особистості за А. Є. Личко.
5. Провести короткий огляд традиційних методик спрямованих на вивчення алкогольної девіації.
6. Проаналізувати та інтерпретувати результати дослідження.
7. Виділити особливості профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі.
8. Обґрунтувати психологічні аспекти профілактики алкогольної девіації.

В якості **методів дослідження** використовувалися: аналіз наукової, психолого-педагогічної, методичної літератури; робота з документацією; тестування, кількісна і якісна обробка даних.

Практична значимість роботи полягає в тому, що теоретичні положення і висновки, розроблені в ході дослідження, доведені до конкретних методичних рекомендацій, впровадження яких в практику сприяє запобіганню вживання алкоголю в молодіжному середовищі.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження були опрацьовані:

1. Дудник Л. **Алкоголізм як одна з форм девіантної поведінки в молодіжному середовищі.** Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна психологія: проблеми і перспективи» (12 листопада 2020 р.). Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2020. 184 с. С. 66-72

2. Дудник Л. **Особливості профілактики алкоголізма в молодіжному середовищі.** Матеріали Всеукраїнської науково-практичної

конференції «Сучасна психологія: проблеми і перспективи» (29 квітня 2021.).
Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2021. 160 с. С.47-52

Структура дослідження : робота включає в себе вступ, три розділи, що представляють собою теоретико-методологічну, методичну та емпіричну частину дослідження, висновки, список використаних джерел (61 найменувань), додатки. У роботі вміщено 4 таблиці, 6 діаграми, 3 додатки. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 106 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОЯВУ АЛКОГОЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Характеристика девіантної поведінки в психолого-педагогічних дослідженнях

Проведені економічні, політичні та правові реформи в суспільстві призвели до кризи економіки, безробіття, різкого падіння життєвого рівня народу, його крайньої поляризації і зростання девіантної поведінки. У суспільстві відбулися зміни моральної і правової свідомості людей, пов'язані з переорієнтацією їх у бік асоціального способу життя. У зв'язку з цим проблема девіантної поведінки вимагає, на наш погляд, особливої уваги. Під відхиляючою (девіантною) поведінкою маються на увазі дії, які порушують будь-які соціальні норми. «Невдача» або «успіх» соціалізації залежать від методів, що застосовуються для їх здійснення. При недостатньому впливі цих методів, а також при неадекватному їх застосуванні виникають різні форми відхиляючої від норми поведінки. Соціальна норма визначає історично сформовану в конкретному суспільстві межу, міру, інтервал допустимої (дозволеної або зобов'язаної) поведінки людей, соціальних груп, соціальних організацій. Соціальна норма знаходить свою підтримку і ставлення в законах, традиціях і звичаях [10, с. 243].

У психологічній літературі представлений широкий спектр підходів до розуміння поняття «девіантна (відхиляюча) поведінка».

Один з представників психодинамічної теорії, З. Фрейд розглядав людей як антисоціальних індивідів. В першу чергу виходячи з біології людина наділялась егоцентричним потягом до пошуку задоволень, і руйнування. Дані потяги конфліктні з вимогами соціального середовища. Для виживання в соціумі, людям необхідно самостійно контролювати і перенаправляти свої потяги в мирне русло. Девіація в лінії поведінки

показується через не повністю сформоване або недостатньо впливове Супер-его на різних стадіях психосексуального розвитку [45, с. 108].

А. Адлер, при визначенні формування девіантної поведінки, виходить з наявності життєвої мети, що є одним з основних факторів, необхідних для визначення рівня розвитку індивідуальності. Під змістом життєвої мети малось на увазі ряд наступних понять: прагнення особистості до влади, добробуту, силі, слави, високоосвіченості тощо. У нормі повинна існувати гармонія між бажанням досягнення мети і бажанням співпрацювати з іншими індивідами. При порушенні гармонії індивіда виникає внутрішній конфлікт, продиктований почуттям неповноцінності. Люди використовують різні способи компенсування почуття неповноцінності. Деякі вдаються до адекватних способів компенсації - досягнення успіху, влади, або об'єднання в будь-які групи. Інші ж, намагаються придушувати чужу індивідуальність використовуючи різні форми насильства. В результаті даного процесу формуються досить стійкі негативно забарвлені риси особистості, такі як – нетерпимість, заздрість, підвищена зарозумілість, підозрлість до оточуючих. Дані негативні риси особистості визначають лінію поведінки і подальший життєвий шлях [16, с. 19].

В екзистенціально-гуманістичному підході, яскравим представником якого є В. Франкл, за основу взяті специфічні загальнолюдські характеристики – духовність, свобода і відповідальність. Відхилення лінії поведінки пов'язані проявами проблем особистості, що виражаються через дефіцит зазначених якостей. Основою мотивації є прагнення до пізнання сенсу, але, коли дане прагнення чимось фрустроване, у особистості виникає стан «екзистенціальної фрустрації». Дане поняття характеризується наявністю апатії і нудьги. Якщо, ж індивід не несе відповідальність за ціннісні самовизначення, він інфантильний страждає від відчуття безглуздості та спустошення. Цей стан, що характеризується внутрішньою порожнечою, В. Франкл визначає, як «екзистенціальний вакуум». «Екзистенційна фрустрація» і «екзистенційний вакуум» є причиною

агресивної поведінки людини. Таким чином, відхиляюча поведінка виникає виходячи з придушення людьми своєї духовності, і уникаючи відповідальності прикриваючись пошуком сенсу [22, с. 87].

Теорія біхевіоризму побудована на основі експериментів і принципалів соціальної поведінки. Основоположниками даного напрямку є Дж. Уотсон, Б. Скіннер, Е. Торндайк. Розглядаючи теорію Дж. Уотсона, ми бачимо, що як людина, так і тварина пристосовуються до навколишнього середовища застосовуючи спадкові задатки і звички. Стимул викликає реакцію, походить від об'єктів, що знаходяться у зовнішньому або внутрішньому середовищі. Спостереження за дітьми показує, що інстинкти, в значній мірі є результатом навчання або обумовлення. Особливий внесок у розвиток даного напрямку, вніс Б. Скіннер, він виявив, вплив на поведінку його ж наслідків, назвавши це - механізм толерантного обумовлення. За допомогою проб і помилок може бути досягнутий успіх, який усуває неприємності таким чином, форма поведінки буде самовизначатися. Таким же чином підкріплюється і девіантна форма поведінки. [22, с. 88-89].

Теорія соціального навчання, під авторством А. Бандури, передбачає, що вродженими є елементарні рефлекси людини. А значить, що будь-яка лінія поведінки буде соціально обумовленою, так як під нею маються на увазі складні навички, що вимагають спеціального навчання. Виходячи з даної теорії основними механізмами формування девіантної поведінки, будуть наступні компоненти - віктарне навчання, яке відбувається через спостереження; і навчання в процесі діяльності відбувається через соціальний досвід впливу поведінки на наслідки [7, с. 114].

А. Коен розглядав девіантну поведінку як поведінку, яка йде врозріз з очікуваннями, тобто з очікуваннями і визнаними законними діями всередині соціальної системи [24, с. 44].

У вітчизняній науці інтерес до девіантної поведінки виник дещо пізніше, ніж на заході. Так, Ю.А. Клейберг розглядає «девіантну поведінку» виходячи з відображення психологічної сутності досліджуваного поняття, і

позначає його як «...специфічний спосіб зміни соціальних норм і очікувань за допомогою демонстрації ціннісного ставлення до них» [22, с. 39].

Девіантну поведінку часто пов'язують з реакцією соціуму і, отже, визначають, як «відхилення від групової норми, що тягне за собою покарання законом порушника».

Так, наприклад, з точки зору В. Д. Менделевича, девіантна поведінка людини є «системою вчинків, що суперечать прийнятим в громадській організації нормам. Дані вчинки проявляються як дисгармонія психічних процесів, неадаптивності, порушення самоактуалізації, а також у вигляді ухилення від контролю за власною поведінкою» [35, с. 52].

Вчені С.А. Белічева і В. Н. Кудрявцев під девіантною поведінкою визначають «поведінку, зі стійкими проявами відхилень від соціальних норм, розглядаючи відхилення двох типів орієнтації: корисливої, агресивної орієнтації, і відхилення соціально пасивного типу» [1, с. 15].

Е.В. Змановська розглядає дане поняття як «відхиляюча від найважливіших соціальних норм, стійка поведінка особистості яка заподіює шкоду суспільству або самої особистості, супроводжується соціальною дезадаптацією» [16, с. 73].

Виходячи з різних видів норм (соціологічної, біологічної та психологічної), можна виділити кілька підходів до визначення девіантної поведінки.

Біологічний підхід розглядає несприятливі особливості організму людини (Фізіологічні або анатомічні) як ускладнюють її соціальну адаптацію:

1) генетичні особливості – віддаються у спадок. Наприклад, порушення розумового розвитку, різні дефекти зору і слуху, пошкодження нервової системи;

2) психофізіологічні, які проявляються через вплив на організм людини психофізіологічних навантажень, конфліктних ситуацій, хімічного складу навколишнього середовища, що призводять до соматичних, алергічних, токсичних захворювань та ін.;

3) фізіологічні, що проявляються як дефекти мови, непривабливість та інше [1, с. 83].

Соціологічний підхід визначає девіантну поведінку, як відхилення від загальноновизнаних стереотипів поведінки. Виділяються два типи девіації виходячи з спрямованості - творчу і руйнівну (деструктивну). Деструктивна спрямованість виражається в здійсненні особою певних соціальних дій, що відхиляються від прийнятого суспільства соціокультурних цінностей і норм. Таким чином, цей підхід асоціює асоціальну девіацію з злочинністю.

Психологічний підхід співвідносить девіантність з внутрішньо-особистісним конфліктом і саморуйнуванням особистості, блокуванням особистісного зростання, а також станами розумових дефектів, недоумства, дегенеративності, і психопатії. Причиною виникнення девіацій в поведінці людини може бути недостатньо сформовані функціональні системи мозку, що відповідають за розвиток вищих психічних функцій таких як синдром гіперактивності, мінімальні дисфункції мозку, синдром дефіциту уваги. Дані відхилення розглядаються в рамках неврології і нейропсихології. У деяких випадках відхилення поведінки, пов'язують з особливостями особистості та її характерних рис [24, с. 79].

В основі психологічного розуміння девіантної поведінки лежать соціально-психологічні відмінності між різними видами девіації. Психологічна класифікація девіантної поведінки розглядається крізь призму наступних критеріїв: вид порушеної норми, психологічні цілі, мотивація, наступні за цим результати і заподіяну шкоду, індивідуально стильові характеристики поведінки індивіда.

Ю. А. Клейберг у своїх дослідженнях всі відхилення поведінки розмежовує на негативні – такі як вживання наркотичних речовин, позитивні – творчість на благо соціуму і особистості і соціально-нейтральні яскравим прикладом яких буде жебрацтво[22, с. 45].

Дослідники Т.А. Донських і Ц. П. Короленка, розглядають тільки дві групи девіантної поведінки. Першою групою являє нестандартну поведінку,

яке проявляється у вигляді новаторства(мислення, ідей, дій, нестандартних проявів мислення соціуму, що грають позитивну роль протягом історичного розвитку – як правило це особистості новатори, революціонери, опозиціонери, першовідкривачі в будь-якій галузі знань та ін.) [10, с. 244].

Друга група девіантної поведінки проявляється через деструкцію, що підрозділяється на поведінку, спрямоване на порушення соціальних норм – зовнішнє деструктивне проявлення себе: адиктивне – поведінка людей які вживають наркотичні речовини або алкоголь, для отримання специфічної активності, мета якої є відхід від реальності і отримання емоційного збудження. А ще зовнішньо-деструктивна поведінка проявляється як антисоціальна дія, яка порушує закони і права інших у формі протиправної поведінки; внутрішньо-деструктивна поведінка, проявляється як суїцидальна, конформістська, нарцисична, фанатична та аутистична поведінка [42, с. 36].

Е.В. Змановська, виділяє три групи девіантної поведінки: перша – асоціальна або аморальна поведінка, недотримання норм моралі як правило засуджується суспільством; друга– антисоціальне або делінквентна поведінка, протиправна поведінка завдає шкоди групі або особистості, і аутодеструктивна або саморуйнівна поведінка, при даній лінії поведінки особистість руйнує саму себе [16, с. 109].

Представлені класифікації девіантної поведінки є відносно-умовними, так як, реальні форми девіантної поведінки завжди будуть взаємопов'язані між собою і дуже часто зустрічаються в комплексі.

Люди, що живуть в стандартних умовах, не можуть розвиватися однаково. Тому необхідно визнати обставину індивідуальних відмінностей, що з'являються на ранньому етапі розвитку особистості, що опосередковують вплив соціального середовища в процесі формування девіантної поведінки.

1.2. Психологічні визначення поняття «молодь»: теоретичні та методологічні аспекти

В ході реформування українського суспільства сучасна молодь, як соціальна група, зіткнулася з проблемами самоідентифікації, самовизначення. Молодь нерозривно пов'язана з суспільством і змушена реагувати на ті зміни, які відбуваються в ньому. Її своєрідність як соціально-демографічної та соціокультурної групи полягає в тому, що вона володіє транзитивним соціальним потенціалом, є периферійною в процесі самовизначення і знаходиться в стані «спонтанності вибору». Для того щоб вивчити процес віртуальної самопрезентації молоді необхідним є розглянути основні підходи до визначення молоді, функції, які виконує молодь у суспільстві [19, с. 44].

Інтерес до вивчення молоді існує в науці вже давно. Молодь як соціальна спільність досліджується різними соціально-гуманітарними науками, зокрема і соціологією. Різні підходи до соціологічного визначення молоді, конкретизують її сутність.

У вітчизняній літературі різноманіття підходів до визначення молоді можна згрупувати в наступні [23, с. 150]:

1) Визначення молоді як вікової групи. Даний підхід виходить з того, що вік є основною сутнісною характеристикою молоді, а вікові подібності більш значущі і нівелюють будь-які відмінності. Позичування молоді як потенціалу і підготовчого етапу до майбутнього дорослого життя по суті, зводить її до маргінального прошарку суспільства, що очікує повноцінного статусу по досягненню дорослого віку.

2) Визначення молоді з точки зору охоплення певного етапу життєвого циклу. В рамках даного підходу визначення молоді пов'язується з процесом соціалізації. Типовим для даного підходу є визначення дане В.Т. Лісовським в 1968 р, яке є однією з перших спроб розгляду молоді як соціальної групи. Він визначає її наступним чином « молодь – покоління людей, що проходять

стадію соціалізації, засвоюють, а в більш зрілому віці вже засвоїли, освітні, культурні та інші соціальні функції; в залежності від конкретних історичних умов вікові критерії молоді можуть коливатися від 16 до 30 років» [23, с. 150]

В якості сутнісної характеристики молоді виділяється перехідність, як властивість молодості.

В. А. Луков, пов'язуючи перехідність з об'єктно-суб'єктною специфікою молоді, визначає її соціальну сутність як міру соціальної суб'єктності і дає таке визначення « молодь - це соціальна група, яку складають люди, які освоюють і привласнюють соціальну суб'єктність, тобто об'єктивно пов'язані на певному етапі свого життя переходом від переважної властивості бути об'єктом соціалізації до переважної властивості бути суб'єктом соціальної діяльності». Таким чином, хронологічні межі молодості залежать від суспільно-історичного розвитку, культури, форм і способів соціалізації, характерних для даного суспільства [23, с. 150-151].

3) Визначення молоді на основі особливостей її соціального статусу. Соціальна сутність молоді з позиції такого підходу, розглядається у зв'язку з її специфічним становищем у соціальній структурі, що визначається віком. І. С. Кон дає наступне визначення: «молодь – соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану і обумовлених тих і інших соціально-психологічних властивостей. Молодість як певна фаза, етап життєвого циклу біологічно універсальна, але її конкретні вікові рамки, пов'язаний з нею соціальний статус і соціально-психологічні особливості мають соціально-історичну природу і залежать від суспільного ладу, культури і властивих даному суспільству закономірностей соціалізації». Самореалізація молоді в соціальній структурі пов'язана з набуттям нею соціального статусу. Тобто становлення власного соціального статусу є соціальною функцією молоді, в процесі реалізації якої вона набуває властивостей соціальної групи [26, с. 85].

4) Визначення молоді в значенні субкультури. Групо-утворюючою ознакою, що визначає соціальну сутність молоді, виступає молодіжна

субкультура як особлива форма організації молодих людей, що впливає на стиль їх життя і мислення і відрізняється специфічними нормами, цінностями і зразками поведінки. Для опису специфіки молоді як соціальної групи А. І. Шендрік визначає «молодіжну субкультуру» як «поняття, що позначає сукупність артефактів, алгоритмів діяльності, а також цінностей, моральних і естетичних норм, які створюються для регуляції поведінки індивідів тим чи іншим молодіжним співтовариством, що виділяється відповідно до вікових, професійних, естетичних або ідейно-моральних ознаках покоління» При цьому він робить акцент на тому, що субкультури виникають тільки тоді, коли соціальна група усвідомлює специфічність своїх інтересів і виробляє власну ціннісно-нормативну систему для регуляції поведінки своїх членів [48, с. 609].

5) наступний підхід - визначення молоді з точки зору її ролі і місця в суспільному відтворенні. За визначенням В. І. Чупрова: «відмітна соціальна якість молоді пов'язується з тим специфічним положенням, яким вона займає в процесі відтворення соціальної структури і визначається здатністю молодого покоління успадковувати, відтворювати і вдосконалювати сформовану на момент її становлення структуру суспільних відносин... Як суб'єкт суспільного відтворення, молодь характеризується особливим змістом особистісної, предметної і процесуальної сторін конкретного історичного буття [47, с. 9].

Відповідно до даного підходу в результаті зміни поколінь здійснюється просте або розширене відтворення соціальної структури, в ході якого розкривається соціальна сутність молоді як соціальної групи.

У сучасній науковій літературі крім цього виділяють ще ряд підходів:

Соціально-психологічний підхід представляє молодь соціальною групою, що виділяється в структурі суспільства по періоду вікової гормональної перебудови організму більшості людей, яка супроводжується підвищенням їх активності і соціальної мобільності, прагненням до підвищення соціального статусу. При цьому особлива увага приділяється

психологічному стану людини, який особливим чином позначається на її соціальній поведінці. «Молодість» в даному підході позначена як період розвитку людської особистості між статевим дозріванням і повною зрілістю.

Рольовий підхід пов'язаний з описом «молодості» як особливої поведінкової фази в житті кожної людини, коли вона вже перестає грати роль дитини, але в той же час не є повноправним носієм ролей дорослих людей.

Конфліктологічний підхід також спирається на поняття «молодість» як період в житті людини повний стресів, проблем, конфліктів з самим собою і суспільством і в цьому плані надзвичайно важливий для кожної людини. На цьому тлі молоді люди утворюють особливу соціальну групу зі своїм специфічним способом життя, стилем поведінки, культурними нормами і цінностями [47, с. 9-10].

У даній роботі є важливим розгляд молоді з точки зору соціально-психологічного підходу, і доцільно говорити про молоде покоління як частини соціально-вікової структури суспільства. У такому ключі, молодь постає в якості відносно монолітної спільності, інтегруючими ознаками якої виступають її вікові межі (14-30 років), специфіка соціального стану і соціальних функцій, особливості свідомості і поведінки молодих людей.

Отже, молодь – соціально-демографічна група, що складається з індивідів, які мають соціальний статус молодих і є по самоідентифікації молодими, з характерними для них віковими соціально-психологічними властивостями і соціальними цінностями, які обумовлюються рівнем соціально-економічного, культурного розвитку, особливостями соціалізації в суспільстві .

Таким чином, існує безліч підходів до вивчення феномена молоді, в рамках кожного дослідники конструюють свої специфічні поняття.

У розглянутих раніше підходах, в якості підстави виділення молоді в соціальну групу виступають наступні соціальні функції.

По-перше, молодь успадковує досягнутий рівень розвитку суспільства і держави і вже сьогодні формує в собі образ майбутнього, несе функцію соціального відтворення, наступності розвитку суспільства [19, с. 120].

По-друге, молодь, яка переживає період становлення соціальної та психофізіологічної зрілості, виконує функцію соціалізації, що визначає перехідний характер її сутності.

По-третє, молодь у зв'язку з неповнотою і неоднорідністю своїх статусних характеристик виконує функцію становлення власного соціального статусу.

По-четверте, молодіжна субкультура, що впливає на стиль життя і поведінки молоді у взаємодії з суспільством, визначає функцію самоорганізації молоді в суспільстві.

По-п'яте, здібності молоді успадкувати і відтворювати структуру суспільних відносин, а також привносити в неї інновації, говорить про трансляційну та інноваційну функції молоді [19, с. 121].

Специфіка молоді як соціальної групи, її особливості та специфічні риси показані в концепціях молоді.

Концепція соціального розвитку молоді, яка започаткувала розроблятися в 1980-і рр. під керівництвом В. І. Чупрова розглядає молодь як соціально-демографічну групу, що виконує три найважливіші соціальні функції: відтворювальну, інноваційну та трансляційну. На його думку «відмітна соціальна якість молоді, пов'язується з тим специфічним становищем, яке вона займає в процесі відтворення соціальної структури, і визначається здатністю молодого покоління успадкувати і відтворювати сформовану на момент її становлення структуру суспільних відносин» [47, с. 9-10]

Спираючись на концепцію соціального розвитку В.І. Чупрова, Ю.А. Зубок розглядає ризик як одне з сутнісних властивостей молоді не тільки на соціально-груповому, а й на індивідуально-особистісному рівні. Він виникає у зв'язку з перехідним станом молоді як фази життєвого шляху і реалізується

в процесі інноваційної діяльності молодих людей. Все різноманіття перешкод у розвитку молоді і підсилюючі ризики в її середовищі зводиться до пов'язаних з нерівністю соціального статусу, характером взаємодії з соціальними інститутами, соціокультурними особливостями молодих людей. Молодіжне середовище найбільш схильне до трансформаційних процесів, воно швидше за інших вбирає нові цінності і більше за інших потребує соціальної та культурної ідентичності. Від того, які цінності поділяє сучасна молодь в чималому ступені залежать доля і перспективи соціальних і культурних перетворень в сучасній країні [18, с. 167].

В. А. Луков у своїй тезаурусній концепції трактує молодь, як соціальну групу, яку складають люди, які освоюють і присвоюють соціальну суб'єктність, мають соціальний статус молодих і є по самоідентифікації молодими. Дана концепція прагне прояснити шляхи присвоєння соціальної суб'єктності молоддю, через розкриття її суперечливих рис у визначеній діяльності [23, с. 150]

Соціальність освоюється за принципом ідентичності, при цьому відбувається поділ на «своїх» і «чужих». Дана концепція враховує вплив на індивіда в умовах конкретного соціального світу, в результаті чого починає формуватися самоідентифікація, шляхом позиціонування себе в тій чи іншій соціальній групі. З появою в суспільстві нових інформаційних технологій, таких як соціальна мережа, процес самоідентифікації молоді починає протікати в новому світі-мережі Інтернет.

І. М. Іллінський виділяє такі особливості молоді. Специфічні, обумовлені віком проблеми молоді в будь-якому суспільстві полягають у тому, що [21, с. 219]:

- молодість тісно пов'язана з ідеєю залежності;
- більша частина молоді (учні, студенти тощо) ще не включена в процес виробництва і тому «живе в кредит»;
- більшість молодих людей не має особистої самостійності у прийнятті рішень, що стосуються їх життя;

- перед молодими людьми постає проблема вибору сфери трудової діяльності, вибору професії;
- молоді люди вирішують проблему морального і духовного самовизначення;
- вони вирішують проблему шлюбного вибору і дітонародження.

Розвиток особистості молодої людини, формування її життєздатності автор ставить на перше місце, причому упор зроблений на самоорганізацію, самореалізацію, самоідентифікацію. Інтерпретуючи суб'єктність молоді особливим чином, він показує, що проблема полягає в тому, що світ рішуче змінюється, йдуть процеси, які не можуть бути в достатній мірі осмислені молодими людьми, тим самим молода людина опиняється в ситуації кризи ідентичності [21, с. 220].

Вирішити для себе проблеми особистісної кризи молодь здатна в процесі самоідентифікації, у міру якої і відбувається набуття молодими людьми суб'єктності.

Проблема усвідомлення власної приналежності до різних соціальних груп в даний час пов'язана з низкою протиріч, адже з урахуванням трансформації суспільства складаються нові соціально-економічні умови соціалізації та інтеграції молоді в усі сфери життєдіяльності, актуалізується так звана гра ідентичностей, така можливість присутня в засобах Інтернет-комунікації [23, с. 150].

Таким чином, молодь, є добре вивченою соціально-демографічною групою, але поява нових форм комунікації та віртуальної взаємодії робить актуальним подальше вивчення даної соціальної групи. Феномен активного проникнення соціальних мереж в життя молоді почався не так давно, і в зв'язку з цим суспільство досі не може осмислити норми, правила і можливості соціальних мереж, але вже зараз можна говорити про їх винятковий вплив на формування свідомості молоді, мотиви її поведінки, ціннісні орієнтації, стиль життя, вибір мети і шляхів її реалізації, поява нових можливостей самопрезентації індивіда в соціальних мережах.

1.3. Алкоголізм як одна з форм девіантної поведінки та її прояв у молодіжному середовищі

Проблема алкогольної девіації стала особливо привертати увагу вітчизняних клініцистів і дослідників ХХІ століття. У цей період опубліковано ряд робіт, присвячених клініці та діагностиці алкоголізму у молодіжному середовищі (В.С. Бітенський, Б.С. Братусь, М. Г. Гулямов, В. Т. Кондратенко, А. Є. Личко, А. В. Мітюхляєв, Н. Г. Найдьонова, А. В. Погосов, П. І. Сидоров та ін.) [10; 27].

Проблемі зміни особистості хворого на алкоголізм присвячено безліч робіт. Дослідженням психічних і поведінкових розладів, пов'язаних з вживанням молодими людьми психоактивних речовин, займалися А.Л. Арєф'єв, Н.Н. Іванець, Н.А. Сирота, Ф. Е. Шереги, В. М. Ялтонський та інші. Про зростання числа молоді, яка страждала залежністю від психоактивних речовин, свідчать дослідження багатьох авторів (Е. А. Кошкіна, В. В. Киржанова та ін.). [1; 28]

Проблема алкогольної девіації у молодіжному середовищі вимагає особливої уваги, що обумовлює необхідність профілактичної роботи з ними, спрямованої на профілактику причин і наслідків алкогольної девіації; організацію вільного часу молоді, оскільки беззмістовне дозвілля є провідним фактором ризику в розвитку зловживання молоді людиною алкоголю; формування у них твердих антиалкогольних переконань: про необхідність тверезого способу життя, про неприпустимість вживання алкоголю в період формування організму, про аморальність пияцтва і алкоголізму, про формування антисоціальної особистості особистості яка зловживає алкоголь [33, с. 23].

Отже, алкоголізм – це глобальна проблема сучасної реальності, яка досягла катастрофічних масштабів [33, с. 23].Пияцтво і алкоголізм відносяться до числа найгостріших соціальних проблем, за якими за останні 200 років зібрана багата статистика, виявлені певні тенденції. Виявлено

зв'язок пияцтва з різними видами поведінки, що відхиляється - вбивствами, самогубствами, хуліганствами, дорожньо - транспортними пригодами, пожежами [27, с. 60].

У нашій країні лише третина дорослого населення і менше третини молоді вважають алкоголь наркотиком. Виробники пива змагаються один з одним в просуванні своєї продукції в маси. Тому немає нічого дивного в тому, що така мала частина населення бачить в алкоголі і зловживанні ним проблему. Більшість же бачить явну загрозу нації в інших наркотиках – марихуані, героїні і кокаїні, але ніяк не може розгледіти цього в алкоголі [27, с. 62].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я в 2017 році споживання алкоголю в нашій країні становило 15,1 літрів на душу населення. За цим показником наша країна знаходиться на четвертому місці рейтингу ВООЗ [9, с. 33].

Розмежуємо поняття «пияцтво» і «алкоголізм». Під пияцтвом розуміється таке вживання алкоголю, при якому поведінка питушого вступає в протиріччя з загальноприйнятими нормами і правилами гуртожитку, зачіпає, ущемляє інтереси оточуючих (сім'ї, колективу, суспільства), тобто носить антигромадський характер.

У спеціальній літературі при визначенні ступеня алкоголізації використовують в основному три поняття [1, с. 14]:

- побутове пияцтво (систематичне вживання алкоголю без ознак виникнення психічної та фізіологічної залежності від неї);
- алкоголізм (систематичне вживання алкоголю з виникненням фізіологічної та психічної залежності від нього);
- алкогольний психоз (психічне захворювання, що пустувало на ґрунті алкоголізму).

І хоча ґрунтом для алкоголізму є пияцтво, алкоголізм має свої особливості, що обумовлюють інші засоби і методи його подолання [1, с. 14-15].

Відзначимо, що у дослідників алкоголізму та алкогольної девіації немає єдиної думки з приводу даної проблеми. Одні вказують на проблемне вживання алкоголю, інші вважають алкоголізм хворобою, частина дослідників ні відносять алкоголь, ні до того, ні до іншого.

Американський приватно практикуючий лікар Мішель Келлер вважає алкоголізм хворобою і дає йому наступне визначення: «алкоголізм – хронічна хвороба, психічна, соматична або психосоматична, що саме по собі говорить про деяку безладність поведінки. Це характеризується безперервним вживанням спиртних напоїв до такої міри, що це стає проблемою не тільки для нього, його здоров'я, його соціальної та економічної функцій, а й для оточуючих» [27, с. 67].

Таким чином, в медичному аспекті алкоголізм – це хронічне захворювання, що характеризується патологічною потребою людини в алкоголі, фізичною залежністю від алкоголю, психічною і соціальною деградацією, патологією внутрішніх органів, обміну речовин, центральної і периферичної нервової системи [1, с. 16].

Частина вчених вважають, що алкоголізм – це не хвороба, вони використовують термін «проблемне вживання алкоголю», під яким розуміють безперервне вживання спиртних напоїв, яке може завдати шкоди фізичному, психологічному чи соціальному станом оточуючих його людей [33, с. 24].

За класифікацією захворювань ВООЗ, алкоголізм відрізняється вимушеним споживанням алкоголю в межах фізіологічної та психологічної залежності людини, яке виражається в постійному або періодичному його прийнятті з поступовим порушенням функцій організму при скасуванні [33].

Хоча думки вчених в питанні визначення явища і людини, схильної до неї розходяться, але їх описи практично ідентичні [33, с. 25].

У генезі алкогольної девіації суб'єкта можна виділити ряд етапів або фаз.

1) на першій фазі людину не залишають думки про алкоголь, іноді вона п'є про запас. При сп'янінні у неї спостерігається подальше випадання пам'яті або так зване «затемнення». На початковій стадії все ще зберігається усвідомлення власної провини, вона уникає розмов про властиву їй алкогольної залежності. Алкогольна залежність переживається як потяг до випивки. Іноді індивід намагається боротися з цим бажанням, змушує себе повернутися до роботи або чимось відволіктися, але всі її думки зосереджені на спиртному – такий потяг характеризується «боротьбою мотивів». Іноді боротьба мотивів відсутня: алкоголік йде назустріч своєму бажанню, не усвідомлюючи формується алкогольну залежність [33, с. 42 - 46].

2) критична стадія характеризується втратою самоконтролю практично з самого початку прийняття алкоголю. Людина прагне знайти собі виправдання, чинить опір спробам інших людей запобігти її тягу до спиртного. Людина стає агресивною, звинувачує інших у своїх бідах. На критичній фазі можливі запої. Нерідко людина кидає свою роботу, прогулює навчання.

3) хронічна стадія супроводжується вираженими психічними відхиленнями (страхами, психозами та ін.). Зловживаючи спиртними напоями у людини на цій стадії спостерігається щоденне похмілля і розпад особистості. Вона не нехтує вже й сурогатами алкоголю, в якості яких виступають технічні рідини або одеколон [33, с. 47 - 48].

У своєму класичному дослідженні алкоголізму, соціолог Р. Бейлз зробив висновок, що існує три основні чинники, що відповідають за розвиток алкогольної девіації:

- конфлікт індивідуума і культури;
- переконання в тому, що вживання алкоголю може вирішити емоційні проблеми;
- відсутність альтернатив спиртному – культура не може запропонувати людині іншого способу зняти напругу [27, с.80].

Алкоголь – наркотик, оскільки він впливає на нашу розумову і психічну активність. Більшість фахівців вважає, що алкоголь – заспокійливий засіб, що відноситься до класу анестезуючих і знеболюючих наркотиків. Виступаючи в ролі заспокійливого, алкоголь знижує розумову і фізичну активність. Алкоголь уповільнює реакцію на те, що відбувається і змушує чинити так, як чинити не слід було б зовсім. Ефект, що надається алкоголем на рівновагу, може виразитися в тому, що людина почне спотикатися, падати, кидати все, що стоїть у неї на шляху та ін. У неї пропадає відчуття простору і часу, вона не може протистояти тому, що з нею може статися. Вплив алкоголю змінює сенсорну і моторну функції людського організму, психічний і розумовий стан людини [27, с.70].

Тривале зловживання спиртним може стати причиною порушення діяльності мозку. Два-три стаканчика спиртного перед сном може привести до порушення здатності запам'ятовувати: алкоголь перешкоджає виробленню клітинами мозку РНК (рибонуклеїнових кислот), необхідних для нормальної розумової активності. Було також виявлено, що у алкоголіків відсутні перцепційні можливості, можливість мислити абстрактно, погіршується моторна діяльність. Все це стають причиною передчасного старіння алкоголіків. Нейропсихологічні процеси у алкоголіків відповідають тим же процесам у непитущих, які старше їх на 10 років. Це дало можливість науковцям порівнювати алкоголіків з людьми з хронічним пошкодженням мозку. Деякі з цих захворювань можуть передаватися і наступним поколінням шляхом «зародкового алкогольного синдрому», Якщо жінка п'є під час вагітності [27, с.71].

Алкоголь згубно впливає на здоров'я людини. Більшою мірою від алкоголю страждає печінка. Фактично, цироз печінки – четверта причина смерті людей у віці від 22 до 45 років в країні. Епідеміологічні та клінічні дослідження показали, що вживання алкоголю у великих кількостях – особливо, коли це посилюється постійним курінням – підвищує ризик

розвитку раку рота, горла і стравоходу, які стикаються з алкоголем. Вживання алкоголю може стати причиною хвороби серця і судин.

На додаток до перерахованих вище проблем зі здоров'ям, надмірне вживання алкоголю несе з собою і негативні соціальні наслідки.

Як мінімум, половина всіх аварій і смертей на дорозі пов'язана з вживанням алкоголю. Ризик того, що водій або пішохід стане учасником аварії, збільшується прямо пропорційно кількості алкоголю в організмі того й іншого. Рівень алкоголю в крові більшості людей, які вбили в аварії людину, як і більшості тих, хто сів за кермо в нетверезому стані, становив більше 0,10 відсотка. Багато з заарештованих водіїв скоїли злочини в стані алкогольного сп'яніння не вперше [27, с.72].

Алкоголізація країни супроводжує наркоманію, проституцію, а в кінцевому рахунку і злочинність. Вживання алкоголю прямо або побічно веде до злочинів. Безпосередньо пов'язані з вживанням алкоголю – знаходження в громадському місці в нетверезому стані, водіння в стані алкогольного сп'яніння, порушення громадського порядку, бродяжництво. На сьогоднішній день, арешти за правопорушення, вчинені в стані алкогольного сп'яніння, складають найбільшу категорію арештів. Порушники кидають виклик безпеці, їм чужі норми моралі і спокій зовнішнього світу.

Алкогольна девіація – фактор демографічної та соціальної кризи країни, вона стала загальнонаціональною загрозою на рівні особистості, сім'ї, суспільства, держави. Зростання алкоголізму підриває сімейні підвалини і веде до народження дітей з різними вродженими дефектами і аномаліями [27, с. 74].

Пияцтво призводить до розпаду сімей. Небезпека алкогольної девіації полягає в зниженні рівня культури суспільства і окремих громадян, аж до їх соціальної та психологічної деградації, негативному впливі на моральну атмосферу, трудову дисципліну, професійні якості працівників, їх здоров'я і працездатність. Людина, що зловживає спиртним, часто відчуває депресію і тривогу, має маніакальні зміни особистості [33, с. 88 - 90].

Наукове співтовариство з тривогою констатує, що демографічні наслідки зловживання алкоголем носять катастрофічний характер. Перш за все, це передчасні смерті близько півмільйона громадян щорічно. Згідно з розрахунками 26% від усіх смертей в різному ступені пов'язані з алкоголем (30% у чоловіків і 17% у жінок в середньому по країні).

Зловживання алкоголем – причина катастрофічного зниження тривалості життя (особливо серед чоловіків) і величезного розриву в тривалості життя чоловіків і жінок. Важкі алкогольні проблеми нашого суспільства вносять свій внесок у зниження народжуваності і погіршення здоров'я дітей [33, с. 63].

Таким чином, алкогольну девіацію по праву відносять до однієї з найсерйозніших проблем сучасного суспільства. Наслідки алкоголізму страшні не тільки для самої людини. Вони зачіпають суспільство і погіршують генотип всієї нації. Алкоголізм – це багато в чому неспецифічний маркер соціально-психологічної неспроможності особистості і індикатор порочності мікросередовища.

Тотальна алкоголізація населення – це одна з фундаментальних проблем, з якою зіткнулася країна в останні десятиліття. Великі побоювання викликає зростання алкоголізації в молодіжному середовищі, що набуває масштабів національної трагедії [15, с. 247 - 248].

Пияцтво і алкоголізм в молодіжному віці мають деякі особливості в порівнянні з пияцтвом і алкоголізмом дорослих. Це пов'язано з фізіологічною і соціальною незрілістю молоді, з їх специфічним становищем.

Разом з тим етапи формування алкоголізму і типові його прояви ті ж:

- формування психічної та фізичної залежності;
- зміна переносимості алкоголю;
- втрата кількісного, а потім ситуаційного контролю;
- похмільний синдром;
- запій;
- соціальні та біологічні ускладнення хронічної алкоголізації.

Тривалий час випадків вживання алкоголю у віці особливого значення не надавали, розглядаючи їх швидше як виняток з правил і пов'язуючи алкоголізацію з особливо неблагополучними умовами життя (наприклад, батьки-алкоголіки та ін.). Однак останнім часом цю точку зору довелося змінити. Все більше спивається молодих людей з абсолютно, на перший погляд, «нормальних» сімей, де батьки мають часом навіть високим суспільним становищем. В останні десятиліття юнацький алкоголізм став серйозною соціальною та медичною проблемою у всіх розвинених країнах.

Молодіжний алкоголізм формується на «стику» вікових особливостей молоді і специфічного впливу мікросередовища, насиченої алкогольними установками, традиціями і надає на неповнолітнього інтенсивний алкогольний тиск [25, с.67].

Молодіжний алкоголізм є однією з форм девіантної (адиктивної) поведінки. Цей різновид залежної поведінки має складну природу, яка обумовлена різними факторами [37, с. 65-69]. Дослідження медиків, соціологів, психологів та інших фахівців вказують, що в генезі алкоголізму чільну роль займають біологічні, соціальні та психологічні чинники (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Фактори, що впливають на споживання алкоголю

Фактори	Характеристика факторів
Біологічні	алкогольна залежність обумовлена спадковістю
Соціальні	вплив на споживання алкоголю рівня і якості життя сім'ї, оточення
Психологічні	обумовлені інтелектуальними, вольовими, емоційними, мотиваційними та іншими особливостями особистості людини, здатністю протистояти стресам, соціально адаптуватися.

Інші дослідники (З. В. Коробкіна, І. В. Луніна, В. А. Попова) вказують наступні основні фактори, що впливають на споживання алкоголю [30]:

1) Соціально-психологічні:

До соціальних відносяться неблагополучна сім'я, де дитині приділяється недостатня кількість турботи і уваги або ж незадовільна ситуація в соціальному розвитку (проблеми у взаєминах в її колі спілкування).

До психологічних відносяться особливості індивідуума, а саме вольові якості, авантюризм, підвищена збудливість, нестійкість поведінки;

2) Конституційно-психологічні: спадкові психологічні або наркологічні захворювання;

3) Епідеміологічні та культурні: поширеність алкогольної залежності та її реклами в суспільстві, сімейні традиції.

Перш за все, необхідно розглянути соціальні умови, які можна розділити на дві групи.

Відомо, що першим соціальним середовищем дитини є її сім'я. Вона грає найважливішу роль у вихованні дитини, її життєвих звичаїв і принципів, саме сім'я виробляє стереотипи по відношенню до навколишнього дитини світу. Адже не дарма, саме в неблагополучних сім'ях, діти, часто слідуючи наочному прикладу батьків, стають алкоголіками [37, с. 65-69].

Вітчизняні дослідження (Г.Г. Заграєв [12] та ін.) показують, що витоки пияцтва і алкоголізму серед молоді криються в сім'ї. Позитивне ставлення до вживання спиртних напоїв в два і більше разів вище в учнів з тих сімей, де немає взаєморозуміння між батьками і дітьми і де питущі батьки [12, с. 74]. Виховання, традиції та сімейні цінності впливають на те, яким чином людина відпочиває і вирішує проблеми. Якщо для дитини був явний негативний приклад, тобто вживання алкоголізм в сім'ї, то ймовірність появи залежності значно збільшується [44, с. 488-490].

Іншою причиною є соціальне оточення в школі і на вулиці, у дворі. Прагнення виділитися або навпаки, бути як всі і призводить до того, що в підсумку вся компанія починає вживати спиртне.

Невдачі в житті, невміння раціонально використовувати вільний час також є причинами алкоголізму в молодіжному середовищі. Одні вважають, що це круто, тим самим вони самостверджуються, інші просто з цікавості перевіряють свої статки після вживання різних напоїв [37, с. 65-69].

У дослідженнях факторів алкоголізації молоді та юнацтва відзначається, що в групу ризику входять молоді люди конформного, нестійкого і гіпертімного типів акцентуації характеру, діти з неблагополучних сімей та/або погано соціалізовані (з низьким соціальним статусом в класному колективі, низькою успішністю, відсутністю перспектив професійного навчання та працевлаштування), дуже часто – переживають гострий або хронічний стрес.

Існує думка, що молодіжний вік сам по собі є фактором формування різного роду залежностей. На підтвердження даної точки зору говорить той факт, що формування алкогольної залежності відзначається далеко не у всіх молодих осіб [8, с. 642-646]. Виділимо основні наслідки алкоголізму в молодіжному середовищі (Таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Наслідки алкоголізму в молодіжному середовищі

Наслідки	Опис
Соціальні	зростання злочинності, зниження інтелектуального рівня розвитку особистості людини
Психологічні	Втрата всіх інтересів, виключаючи утилітарні, поява відсталості в звичках, звужується коло уявлень, мислення стає рутинним. У більш важких випадках молоді особи не можуть відокремлювати головне від другорядного. Характерні різка виснаженість і нездатність до концентрації уваги.

Продовж. табл. 1.2.

Фізіологічні	Відбувається вплив на головний мозок, порушення пам'яті, патології нормального сну, розвивається цироз печінки, прискорюється біологічне старіння.
--------------	--

Після вживання алкоголю відбувається зміна свідомості, яке проявляється в поведінці молодої людини. Спочатку – збудження: з'являється стан ейфорії, поліпшується настрій, виникає потреба в спілкуванні, підліток розкріпачується, підвищується самооцінка, проявляється сміливість. Згодом апатія: знижується настрій, проявляється невдоволення оточуючими, виникає конфліктність, агресивність.

Через активне зростання і дозрівання організму, відбувається формування дуже важливою складовою людини – розвиток її нервової системи. Результати раннього пияцтва для психіки особливо руйнівні, в силу того, що повернутися в звичайний стан в процесі лікування, буде фактично неможливо. Спиртне в молодіжному віці стрімко призводить до порушення пам'яті, патології нормального сну. Вторинною складовою цих наслідків є розвиток константної стомленості, порушення відновлення організму після фізіологічних і емоційних навантажень, систематичне напруження, яку молода людина прагне зняти спиртним. Виходить замкнуте коло [8, с. 643].

У той же час, у людини починає змінюватися настрій, він стає гнітючим, агресивним, впадає в депресію, з часом виникають алкогольні психози. Одночасно з цим простежується значна трансформація особистості.

Наслідки алкоголізму в молодіжному середовищі небезпечні не тільки для нервової системи. Розвиваються важкі патології в роботі значущих систем і функцій організму. Відбуваються кардинальні зміни в діяльності серцево-судинної, ендокринної, фізіологічної системи, шлунково-кишкового тракту, порушується діяльність імунної системи, з'являються запальні процеси в легких, бронхах, глотці, нирках і сечовивідних шляхах. Особливо страждає статева діяльність [8, с. 643-644].

Руйнування печінки під впливом спиртного призводить до хронічного гепатиту і цирозу печінки. Спиртне пригнічує звичайну роботу підшлункової залози. Серцевий м'яз припиняє правильно працювати, з'являється аритмія і інші відхилення в роботі серця.

Помічаються періодичні болі і тяжкість в грудині.

Результати алкоголізму позначаються і на характері молодого людини. Формуються різні негативні якості і риси характеру [12, с. 74]: безцеремонність; ворожість; легковажність; безвідповідальність; лінощі; безжалісність та ін.

Людина втрачає зацікавленість до трудової діяльності, падає громадська ініціативність. Під впливом спиртного починає стрімко змінюватися спосіб життя. Алкоголізм в молодіжному віці розвивається в рази швидше, ніж у дорослих [37, с. 65-69].

Таким чином, молодіжний алкоголізм – алкогольна залежність, що виникає в молодіжному віці. Має певні відмінності від алкоголізму у дорослих. Спостерігається швидкий розвиток компульсивного потягу і формування фізичної залежності. Через недостатню психічної і фізичної зрілості пацієнтів алкоголізм супроводжується швидким виникненням і прогресуванням важких соматичних, психопатологічних та інтелектуальних розладів.

1.4. Акцентуації характеру особистості за А. Є. Личко

У психології під акцентуаціями характеру розуміють окреме загострення рис характеру, яке зазвичай не порушує соціальної адаптації підлітка, але за певних умов може привести до дезадаптації підлітка і навіть стати ґрунтом для розвитку психопатій. Поняття «акцентуація» було введено психіатром Карлом Леонгардом в 1968 році. У своїх працях він вживав такі словосполучення, як «акцентуація особистості» і «акцентуована риса особистості». У нашій роботі ми будемо вживати поняття «акцентуації

характеру», ґрунтуючись на працях А. Є. Личко, який підкреслював правильність поняття «акцентуації характеру», обґрунтовуючи це тим, що характер – це базис особистості, який формується в підлітковому віці [31; 34].

А.В. Батаршев визначав акцентуації характеру як надмірне посилення окремих рис характеру, при якому спостерігається чи не виходять за межі норми відхилення в психології і в поведінці [34, с. 72].

А. Є. Личко давав наступне визначення: акцентуації характеру - це крайні варіанти його норми, при яких окремі риси характеру надмірно посилені, чому виявляється виборча вразливість щодо певного роду психогенних: впливів при хорошій і навіть підвищеної стійкості до інших [34, с. 74].

У визначенні підкреслюється, що акцентуація характеру є нормою, і не може бути психологічним діагнозом. Констатація акцентуації характеру і її типу - це визначення попереднього фону, на якому в подальшому можуть виникнути різні розлади. Це можуть бути афективні реакції, неврози, не психотичні порушення поведінки. Але в більшості випадків акцентуації згладжуються з віком, і до таких наслідків не призводять. В окремих випадках акцентуації приймають за властивості темпераменту. Тому при вивченні проблем, пов'язаних з акцентуаціями характеру слід ретельно розмежовувати властивості темпераменту від тих рис особистості, які відносяться до акцентованих рис.

Акцентуована риса проявляється не завжди і не скрізь. Прояв акцентуації залежить від певних умов, слабкого місця. Також акцентуації можуть зовсім не заважати соціальній адаптації людини. Ці порушення можуть виникати в силу біологічних пертурбацій під час пубертатного періоду, або під впливом важких життєвих ситуацій, психологічних травм, ситуацій в яких проявляються підвищені вимоги до місця найменшої опори в характері, так званого «слабкого місця». Варто відзначити, що при акцентуації характеру, в ситуації, яка не зачіпає слабе місце і не пред'являє

підвищених вимог в її відношенні, реакція адекватна, що не порушує соціальної адаптації. Люди, які мають акцентуовану рису характеру, можуть проявляти підвищену стійкість до несприятливих умов. Так, наприклад, гіпертімна людина може легко перенести ситуацію, яка вимагає від неї підвищеної активності [34, с. 74].

Найбільш яскраво акцентуації характеру проявляються в підлітковому віці, в якому особистість відрізняється дисгармонійністю. Саме в підлітковому віці типологічні варіанти норми проявляються найбільш чітко, так як в силу особливостей цього віку риси характеру не згладжені, і в силу відсутності життєвого досвіду не вироблені певні компенсаторні механізми. За даними А. Є. Личко, загостреність окремих рис характеру, їх акцентуованість в учнів різних типів шкіл варіюється в межах від 32 до 68% від загального контингенту [34, с. 78].

А. Є. Личко виділяв два ступені акцентуації характеру: явні і приховані акцентуації [34, с. 80].

Явні акцентуації характеру-це ступінь, що відрізняється вираженими рисами певного типу. При цьому варіанті акцентуації досить легко визначається тип акцентуації і їх наявність. Риси характеру постійні. Не дивлячись на явність акцентуації, виражені риси не заважають задовільної соціальної адаптації. У підлітковому віці ці риси загострюються і можуть призводити до порушень адаптації.

У педагогічній літературі підкреслюється, що акцентуованість характеру має своєрідні якісні особливості і по-різному сприймається в різних соціальних групах. Коли мають місце сильні розбіжності між нормами суспільства і поведінкою акцентуованої особистості, стійка несприйнятливність до впливу дорослих, тоді говорять про «важкого підлітка» [34, с. 72]. Однак, не всіх акцентуованих підлітків можна віднести до «важких». Акцентуовані підлітки з явними акцентуаціями складають групу ризику.

Прихована акцентуація - це ступінь акцентуації характеру, при якій риси певного типу виражені дуже слабо або зовсім не видно. Навіть важкі життєві ситуації підлітки з прихованою акцентуацією можуть переживати без порушення адаптації. Тільки ситуація, що діє на слабке місце може викликати несподіване і різке порушення адаптації, яке буває короткочасною.

Акцентуації характеру мають властивість згладжуватися з віком, навіть явні акцентуації до кінця підліткового віку можуть переходити в приховані. Виробляються компенсації, що дозволяють підлітку без порушення адаптації переходити в дорослість.

Виходячи з вищесказаного, можна відзначити, що акцентуації характеру накладають особливий відбиток на підлітків, характеризуючи їх діяльність не тільки в моменти дезадаптації, але і в моменти, коли «слабке місце» не відчуває тиску. Для того щоб більш детально розглянути поняття акцентуацій, необхідно розглянути типи акцентуацій і особливості поведінки підлітків з кожним типом акцентуації.

Першу класифікацію запропонував Карл Леонгард в 1968 році. Грунтуючись на класифікації типів психопатій П.Б. Ганнушкіна і Г. Є. Сухаревої, а також використовуючи типи акцентуованої особистості Леонгарда, А. Є. Личко запропонував свою класифікацію. Дана класифікація є більш повною [31, с. 110].

Для нашого дослідження ми представили класифікацію за типами, запропонованими К. Леонгардом, з доповненнями з опису типів А. Є. Личко. Кожен тип акцентуацій характеру має свій відмітний набір реакцій. Деякі типи акцентуацій можна відрізнити один від одного не тільки в моменти реакції на ситуації які зачіпає «слабке місце». Детальний розгляд кожного типу дозволить більш глибоко зрозуміти особливості кожного типу акцентуацій характеру.

1) Гіпертімний тип. Підлітки з дитинства відрізняються підвищеною активністю, схильністю до пустощів, легко спілкуються, балакучі, мають

недоліки дисципліни в спілкуванні з дорослими. Найчастіше перші проблеми виникають при вступі до школи. Гіпертімні підлітки в силу своєї активності швидко навчаються, легко схоплюють нову інформацію, шкільні умови вимагають дисципліни, що дуже складно для підлітків з даної акцентуацією через їх непосидючості. Їм дуже важко зосередитися і тримати концентрацію протягом навчального дня, що призводить до нерівного навчання. У гіпертімних підлітків є головна риса – завжди гарне піднесений настрій, що змінюється спалахами агресії і гніву, причиною яких найчастіше є опір з боку оточення. Коли оточення підлітка намагається придушити його бажання, змушуючи діяти не так як йому захочеться, підліток проявляє агресію і гнів. Також причиною спалахів можуть бути жорсткі дисциплінарні рамки, особисті промахи і невдачі, самотність.

Слабким місцем даного типу є ситуації, коли їх строго обмежують, пригнічують їх активність або ж позбавляють спілкування. Часто специфічні реакції у підлітків з акцентуацією гіпертімного типу проявляються в ситуаціях, коли батьки, родичі, педагоги дають поради, читають моралі. Відчуваючи повсякденну опіку, контроль над собою, бажання оточення перевиховати, гіпертімні підлітки лише сильніше борються за свободу [31, с. 110].

2) Циклоїдний тип. Підлітки з даним типом акцентуації виділяються постійно змінюючим настроєм. Існують випадки, коли циклічні зміни емоційного стану зовсім не наближаються до психотичного рівня, а є коливаннями, які згладжуються з дорослішанням. Коли ж циклічні зміни емоційного фону є акцентуацією, прийнято виділяти два підтипи – типові і лабільні циклоїди.

Типові циклоїди в дитинстві являють собою абсолютно звичайних дітей, які не відрізняються від інших. Перші прояви помічаються в підлітковому віці, збігаючись з статевим дозріванням, інакше ці прояви називають субдепресивною фазою. Поведінка, погляд на життя, все в житті

підлітка набуває нового забарвлення і докорінно змінюється. Улюблені захоплення, галасливі компанії, розваги перестають залучати.

Депресивний і сумний стан позначається на діяльності, раніше щось давалося легко, тепер же «руки опускаються». Пропадає саме бажання, щонебудь робити. А труднощі і невдачі переживаються дуже важко, сприймаються занадто різко. У такий період підліток буде впадати в зневіру все глибше. Можливі суїцидні спроби, посилення субдепресивного стану. У типових циклоїдів фази не тривалі, зазвичай тривають один-два тижні. Стан субдепресії, підйому і звичайний стан змінюють один одного. У даного типу є свої місця «найменшої опори», важливо відзначити, що в субдепресивному і звичайному стані вони розрізняються. Коли циклоїд знаходиться в звичайному стані або в стані душевного підйому, то його слабке місце збігається зі слабким місцем гіпертіма: самотність, одноманітність, ситуації вимагають одноманітності або підвищеної зосередженості. Коли циклоїд знаходиться в стані занепаду, його слабке місце - це різкі вимірювання в житті, зміна життєвого стереотипу, докори, які можуть прийматися занадто близько до серця і викликати думки про власну неповноцінності. Лабільні циклоїди відрізняються короткими фазами. Пара хороших днів з відмінним або хорошим настроєм змінюються парою днів з поганим настроєм [31].

3) Лабільний тип характеризується частими змінами настрою, тут можна говорити про крайню мінливість. Складність виявлення даного типу в тому, що всі підлітки наділені емоційною лабільністю. Говорити про акцентуації можна, коли перепади настрою часті, настрої змінюються надмірно круто, при цьому підстави для таких перепадів – мізерно малі. Настрої як може різко зіпсується, так і різко піднятися. Будь-яка дрібниця, слово, новина або дія можуть різко змінити настрої. Відзначається не тільки частота змін, але і велика глибина сприйняття. Від настрою на даний момент залежить сон, апетит, самопочуття підлітка, його працездатність, бажання. Разом з настроєм змінюється і погляд в майбутнє, а також в минуле. Різко змінюється ставлення до людей. Слабке місце даного типу - це відкидання

його емоційно значущими особами, втрата близьких, розлука. На тлі лабільної акцентуації можуть виникати гострі афективні реакції, неврози, розлади, депресії, що доходять до психопатичних розвинень.

4) Астено-невротичний. Цей тип характеру є сприятливим для розвитку на його тлі невротичних реакцій. Даний тип акцентуації зустрічається вкрай рідко. При астено-невротичної акцентуації проявляються з дитинства такі ознаки, як поганий апетит, примхливість, нервовість, лякливість, неспокійний сон, плаксивість, нічний енурез, заїкання та ін.

Особистість з астено-невротичної акцентуацією характеризується високою дратівливістю, легко стомлюється від розумової діяльності, погано переносить фізичну активність, особливо у формі змагань. Дратівливість має велику схожість з афективними спалахами лабільного типу. Дратівливість легко вихлюпується на оточуючих, змінюючись каєнням. На відміну від гіпертімного типу з його дратівливістю і агресією і лабільного типу з афективними спалахами, для специфічної реакції астено-невротичного типу, характерно зростання дратівливості в процесі стомлення.

5) Сенситивний тип. Зазвичай це полохливі, боязкі діти, які часто бояться темряви. Сором'язливі і боязкі, вони вважають за краще тихі ігри і спілкування зі знайомими їм людьми, не люблять пустощі. Однак з людьми, до яких діти звикли, вони досить товариські. Спілкуванню з однолітками воліють спілкування з молодшими дітьми, відчуваючи себе так більш впевнено. Відрізняються високою прихильністю до батьків, навіть при «холодному» відношенні.

Потрапляючи в групу підлітків, часто відчувають боязкість, їх лякають шум, велика кількість незнайомих людей. Вони часто стають жертвами знущань, і нападок однокласників. Школа лякає їх кількістю людей, шумом, можливими бійками, але звикаючи до свого класу, навіть якщо страждають від знущань своїх однокласників, не бажають змінити колектив. Зазвичай вчаться вони старанно, але лякаються відповідей, контрольних та інших перевірок. Соромляться відповідати перед класом, боячись збитися або,

навпаки, уславитися занадто старанними. Труднощі в адаптації виникають при зміні колективу, коли з'являється необхідність знайомитися з великою кількістю нових людей. Саме в цих ситуаціях проявляються дві характерні для цієї акцентуації якості: «надзвичайна вразливість» і «різке почуття власної недостатності». Сильна сторона даного типу - це підвищена відповідальність, високі етично-моральні норми і вимоги і почуття обов'язку.

Їх слабке місце – це ставлення до них оточуючих. Їх дуже ранять і, як наслідок, порушують адаптацію ситуації, коли вони стають об'єктом насмішок або знущань.

б) Тривожно-педантичний тип. Цей тип тісно стикається з психопатіями і неврозами. У дитинстві прояви дуже слабо виражені. Можна відзначити тільки лякливість, моторну незручність, нав'язливості і фобії, схильність до ранніх «інтелектуальних інтересах».

Критичним періодом для повного розкриття тривожно-педантичного характеру, є школа. Саме в цей період з'являються перші вимоги до почуття відповідальності. Подібні вимоги – це сильний удар для підлітків з даним типом акцентуації. Найчастіше складається ситуація, в якій батьки покладають великі надії на свою дитину, в свою чергу тривожно-педантичний підліток дуже чуйно сприймає бажання батьків, намагаючись виправдати їх надії. Найчастіше шкільне життя протікає без ударів по слабкому місцю, так як навчальна діяльність розмірена і підліток звикає до почуття відповідальності.

Головними рисами даного типу акцентуації характеру є нерішучість, недовірливість, страхи, побоювання, особливі ритуали, тривожність, любов до самоаналізу. Підліток страждає від тривожності і нерішучості, його страхи спрямовані в майбутнє. Для захисту від страхів існують свої ритуали. Зазвичай це якісь дії або слова, які, на думку підлітка, захистять його і його близьких від чого-небудь. Часто бувають педантами. Вони дуже нерішучі, сильні тільки на словах. Реакція компенсації проявляється у них в самовпевнених судженнях, показною рішучості і хоробрості. Часто

приймають раптові рішення в тих ситуаціях, коли не завадила б обережність. Їх осягають невдачі, що ще більше підсилює їх нерішучість [34, с. 72].

7) Інтровертований тип. Риси даного типу проявляються раніше, ніж у інших типів. Діти тримаються на самоті, грають в тихі ігри, можуть годинами слідувати за дорослими і слухати їх бесіди. Найбільш істотними рисами є замкнутість, відстороненість, відгородженість від оточуючих, небажання встановлювати контакти. У підлітка поєднуються суперечать риси такі як: холодність і чутливість, впертість і податливість, нетовариство і настирливість та ін. А. Є. Личко зазначав, що раціональність суджень і нелогічність дій, багатство внутрішнього світу і убогість його прояву дозволяють говорити про відсутність «внутрішньої єдності» (Личко, 1983). Підлітковий вік дуже важкий для даного типу, тому що з настанням статевого дозрівання всі риси характеру дуже яскраво виступають і кидаються в очі. Вони не тягнуться до однолітків, самі страждаючи від самотності, при цьому продовжують бути замкнутими. Їм погано даються такі важливі для спілкування вміння як: вміння переживати чужі страждання, вгадувати бажання і наміри, відчувати зміни ставлення до себе. Все це дуже ускладнює їх спілкування, не дає їм повноцінно спілкуватися. Вони фантазують і йдуть у фантазії. Вони використовують їх в якості захисту, у важких життєвих ситуаціях схильність до фантазування посилюється.

Слабке місце – це ситуації які вимагають товариськості і швидке знаходження контактів. Найчастіше інтровертовані акцентуації не ведуть за собою соціальної дезадаптації і важких порушень.

8) Збудливий тип. Відрізнити даний тип можна за «вибуховості», дисфорії, напрузі, афективних розрядів. Афективні розряди збудливого типу не раптові. Для «вибуху» потрібен привід, який зіграє роль останньої краплі. Афекти відрізняються великою силою і тимчасовою тривалістю.

Даний тип виявляється ще в дитинстві. Такі діти похмурі і озлоблені, часто проявляються садистські нахили, бажання переводити оточуючих. У підлітковому віці, даний тип проявляється дуже чітко. У шкільному житті

відзначається акуратність, скрупульозність. Підлітки акуратно ведуть зошити, часто перетворюючи цю діяльність в ціль, забуваючи про саме навчання [34, с. 72].

Підлітки самі помічають спонтанність своїх реакцій, при цьому реакції не обмежуються агресією і гнівом, стан може змінюватися тугою і апатією. Даний тип характеру можна віднести до найбільш несприятливих для соціальної адаптації. При явних акцентуаціях характеру підлітковий вік протікає у важких конфліктах. Навіть якщо у підлітка прихована акцентуація можливі несподівані і дуже важкі ексцеси.

9) Демонстративний тип. Відмінні риси цього типу – це безмежний егоцентризм, жага уваги, захоплення і шанування, а також співчуття. Демонстративний тип можна відзначити ще в дитинстві. Ці діти дуже ревниві, не люблять, коли увага приділяється іншим. У підлітковому віці схильний до суїцидальних демонстрацій підліток намагається звернути на себе увагу. Вони можуть симулювати страшні хвороби і психічні розлади. Часто вживаються в свою брехню, поводяться відповідно.

Дуже часто афективні реакції проявляються в ситуації, коли підліток переживає сильні удари по власній гідності і самолюбству, втрачає повагу в чийхось очах. У школі підлітки з демонстративним типом акцентуацій характеру вимагають похвал до себе з боку педагогів, важко переносять ситуації, коли хвалять не їх, а особливо важко, якщо їх вичитують або повчають.

10) Нестійкий тип. Цей тип можна охарактеризувати як «безвольний». При цьому діти з проявами даної акцентуації бувають дуже неслухняні, але бояться покарання і легко придушуються іншими дітьми. У старшому віці чітко проявляється бажання розважатися, а не вчитися і трудиться, Підлітки рано пробують алкоголь. Нестійкі часто входять у вуличні угруповання, так як не можуть зайняти себе. Їх безвілля чітко проявляється в навчальній діяльності і при досягненні цілей, поставлених перед ними їх рідними. Їх

слабке місце – це можливість байдикувати, відсутність нагляду і суворого контролю [34, с. 72].

Підлітки з даним типом акцентуації характеру ще з початкової школи не виявляють бажання вчитися, виконують завдання тільки при строгому контролі. Часто тікають з уроків, щоб розважитися. У пубертатному віці намагаються вирватися з-під батьківського піклування. Реакція емансипації у нестійкого типу тісно пов'язана з бажанням розважатися і відпочивати. Підлітки з акцентуацією по даному типу легко закидають навчання, труднощі, пов'язані з навчанням, необхідність вибирати своє майбутнє – все це не приваблює їх.

11) Конформний тип. Це тип виключно акцентуації. Такої психопатії не існує.

Конформність - це підпорядкування індивідуума думку групи на противагу незалежності і самостійності. Відрізнити особистість з такою акцентуацією можна по «сірості», бажанням жити і робити «як всі». Вони лають і засуджують все нове і незвичне для їхнього середовища, наприклад, нові музичні віяння, яскравий новий одяг тощо. Але тільки їх середовище приймає нове віяння, вони тут же їй слідують. Їх характеристика залежить виключно від їх середовища, вони можуть бути працьовитими, виконавчими і хуліганями. У різних умовах і життєвих ситуаціях проявляється різна ступінь конформності. Варто відзначити, що ця риса характеру проявляється при даному типі акцентуації завжди, будучи найстійкішою рисою характеру.

Підлітки з конформним типом акцентуації не люблять нове, досить консервативні. Важко звикають і адаптуються до нового середовища і оточення. Підлітки з конформною акцентуацією характеру не ініціативні. Вони можуть показувати хороші результати в навчанні і діяльності, якщо вони не вимагають від нього ініціативності. Якщо ситуація вимагає від них саме цього, вони не справляються з нею. Підлітки з даним типом акцентуації легко переносять дисциплінарні рамки і правила, особливо якщо їх оточення дотримується цих правил і дисциплінарний режим [34, с. 72].

Їх слабке місце – це зайва залежність від середовища і висока податливість їй. Ломка життєвого укладу, втрата близького, виривання підлітка зі звичного середовища можуть привести до реактивним станам, а тривалий вплив несприятливої соціальної ситуації можуть послужити причиною психопатичного розвитку по нестійкому або навіть по епілептоїдному типу.

Розглянувши детально типи акцентуацій характеру, ми можемо говорити про велику варіативності поведінкових реакцій підлітків, у нашому випадку студентської молоді. А також простежити, на скільки сильно залежить прояв акцентуації не тільки від самої особистості, але і від її оточення і уваги до її особливостей осіб, включених в процес навчання, і домашнього оточення.

Акцентуації характеру найбільш гостро і чітко показуються в підлітковому віці, проте їх формування має відсилання як до дитинства, особливостям нервової системи, так і до неправильного виховання, або ж травмуючим ситуацій. Своєчасне розпізнавання акцентуацій, усунення обставин, які сприяють формуванню акцентуацій, розвиток компенсаторних механізмів сприяє їх пом'якшенню і згладжуванню. В іншому випадку акцентуйовані риси надмірно загострюються і стають відмінною характеристикою дорослої особистості [31, с. 110].

Вже на цьому етапі ми можемо відзначити, що акцентуації характеру є одним з факторів розвитку індивідуальності, вони впливають на поведінку, вибудовування стратегій поведінки, Цілепокладання, мотивація, акцентуації характеру пов'язані з власною активністю людини, позначаються на способі сприйняття світу і навчальної діяльності і як наслідок, навчальної активності.

Спираючись на все вище перераховане, ми можемо зробити висновок, що акцентуації характеру особливо чітко проявляються в підлітковому та молодіжному віці, так як особистість в даний період часу зазнає безліч змін внутрішніх, а середовище створює тиск зовні, через збіг даного періоду з випускними класами в школі.

Висновки до розділу 1.

У першому розділі «Теоретичне обґрунтування проблеми прояву алкогольної девіації в молодіжному середовищі» були визначені наступні питання:

1. Надана характеристика девіантної поведінки в психолого-педагогічних дослідженнях.

Девіантна поведінка визначається як «поведінка, зі стійкими проявами відхилень від соціальних норм, розглядаючи відхилення двох типів орієнтації: корисливої, агресивної орієнтації, і відхилення соціально пасивного типу»; це «відхиляюча від найважливіших соціальних норм, стійка поведінка особистості яка заподіює шкоду суспільству або самої особистості, супроводжується соціальною дезадаптацією» тощо.

2. Виявлені психологічні визначення поняття «молодь»: теоретичні та методологічні аспекти. Молодь, є добре вивченою соціально-демографічною групою, але поява нових форм комунікації та віртуальної взаємодії робить актуальним подальше вивчення даної соціальної групи.

Соціально-психологічний підхід представляє молодь соціальною групою, що виділяється в структурі суспільства по періоду вікової гормональної перебудови організму більшості людей, яка супроводжується підвищенням їх активності і соціальної мобільності, прагненням до підвищення соціального статусу. При цьому особлива увага приділяється психологічному стану людини, який особливим чином позначається на її соціальній поведінці. «Молодість» в даному підході позначена як період розвитку людської

3. Визначений алкоголізм як одна з форм девіантної поведінки та її прояв в молодіжному середовищі.

Алкоголізм – це хронічне захворювання, що характеризується патологічною потребою людини в алкоголі, фізичною залежністю від

алкоголю, психічної та соціальної деградацією, патологією внутрішніх органів, обміну речовин, Центральної і периферичної нервової системи.

Основними причинами прояву алкоголізму є: генетична схильність; особистість алкоголіка; ситуаційний і культурний вплив.

Наслідки алкоголізму страшні для самої людини, алкоголізм у якого стає головною причиною проблем зі здоров'ям, супроводжується порушеннями розумової і психічної активності. Наслідки алкоголізму зачіпають суспільство і погіршують генотип всієї нації.

4. Описані акцентуації характеру особистості за А. Є. Личко.

Акцентуації характеру – це крайні варіанти його норми, при яких окремі риси характеру надмірно посилені, чому виявляється виборча вразливість щодо певного роду психогенних: впливів при хорошій і навіть підвищеної стійкості до інших

Виділяють такі типи акцентуації характеру за Є. Личко: гіпертімний тип; циклоїдний тип; лабільний тип; астено-невротичний тип; сенситивний тип; тривожно-педантичний тип; інтровертований тип; збудливий тип; демонстративний тип; нестійкий тип; конформний тип.

Акцентуації характеру особливо чітко проявляються в підлітковому та молодіжному віці, так як особистість в даний період часу зазнає безліч змін внутрішніх, а середовище створює тиск зовні, через збіг даного періоду з випускними класами в школі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Короткий огляд традиційних методик спрямованих на вивчення алкогольної девіації

На підставі теоретичних основ дослідження профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі, емпіричне дослідження здійснювалося на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Одеської області.

У дослідженні взяли участь студенти першого курсу, віку в діапазоні від 17 до 20 років у загальній кількості 20 осіб.

Охарактеризуємо етапи організації емпіричного дослідження психолого-педагогічної девіантної поведінки серед молоді:

1) підготовчий етап – на даному етапі дослідницької діяльності відбувся аналіз нормативно-правової бази теми дослідження, здійснено підбір та знайомство з вибіркою дослідницької діяльності, проведено підбір та аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідницької роботи;

2) організаційний етап – даний етап включав в себе формування первинних гіпотез, підбір діагностичного інструментарію і розробку матеріально-технічних умов проведення діагностичного дослідження девіантної поведінки студентської молоді;

3) діагностичний етап – здійснення діагностичного обстеження девіантної поведінки студентської молоді на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Одеської області;

4) формуючий етап – даний етап, відповідно до цілей і завдань дослідницької діяльності, включив в себе розробку програми психолого-педагогічної профілактики девіантної поведінки, а саме алкогольної девіації на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Одеської області;

5) заключний етап – аналіз і синтез отриманих результатів, розробка таблиць і графічних уявлень (діаграми, гістограми) отриманих даних, формулювання висновків.

Перейдемо до розгляду діагностичного обстеження девіантної поведінки студентської молоді. Дослідження проводиться в груповій формі. Випробуваним запропоновані діагностичні методики, бланки для заповнення, вербалізована інструкція. Відповідно до дослідницької роботи, підібраний діагностичний інструментарій для виявлення схильності до різних форм (адиктивні форми, делінквентні форми, суїцидальний ризик) девіантної поведінки, зупинимося на поданні методик.

1. Діагностичний опитувальник для виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П» (Додаток А)– даний опитувальник спрямований на виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки і містить в собі 48 тверджень, на кожне з яких обстежуваному студенту пропонується вибрати один з 4 варіантів відповіді: «абсолютно вірно», «вірно», «мабуть, так», «ні, це зовсім не так». Обробка результатів проводиться по кожному блоку (адиктивна поведінка, делінквентна поведінка, суїцидальний ризик) окремо за допомогою спеціальних «ключів», а також по всій методиці в цілому, шляхом підсумовування балів, що дозволяє зробити висновок про схильність або її відсутність до девіантної поведінки.

2. Патохарактерологічний Діагностичний Опитувальник (ПДО) (Додаток Б). – призначений для визначення у віці 13-18 років типів акцентуації характеру, а також пов'язаних з ними деяких особистісних особливостей (психологічної схильності до алкоголізації, оцінка ризику соціальної дезадаптації, оцінювати ступінь прояву реакції емансипації в самооцінці, а також ступінь прояву рис мужності – жіночності в системі відносин). ПДО може бути використаний психіатрами, психологами

ПДО включає 25 таблиць-наборів фраз («самопочуття», «настрій» та ін.). У кожному наборі від 10 до 19 запропонованих відповідей.

З випробуванням проводяться два дослідження. У першому дослідженні йому пропонується в кожній таблиці вибрати найбільш підходящий для нього відповідь і відповідний номер поставити в реєстраційному листі № 1 (*Додаток Б.1*). Якщо в будь-якому наборі підходить не один, а кілька відповідей, допускається зробити два-три вибори. Більше трьох виборів в одній таблиці робити не дозволяється. У різних таблицях можна зробити не однако число виборів.

У другому дослідженні пропонується вибрати в тих же таблицях найбільш невідповідні, відповіді які відкидаються (при бажанні можна вибрати в кожній таблиці дві-три невідповідних відповіді, але не більше) і поставити відповідні номери в реєстраційному листі № 2. (*Додаток Б.2*)

В обох дослідженнях дозволяється відмовлятися від вибору відповіді в окремих таблицях, проставляючи 0 в реєстраційному листі. Якщо число таких відмов в обох дослідженнях становить в сумі 7 і більше, то це свідчить або про труднощі роботи з опитувальником в силу невисокого інтелекту, або, при достатньому інтелекті, але негативному ставленні до дослідження. В останньому випадку роботу з опитувальником можна проводити після психотерапевтичної бесіди.

Для проведення дослідження потрібно від півгодини до години часу. Дослідження можна проводити одночасно з групою випробовуваних за умови, щоб вони не могли радитися або підглядати вибори один у одного.

ПДО не придатний для дослідження осіб при наявності вираженої інтелектуальної недостатності (так звана прикордонна розумова відсталість не перешкоджає обстеженню) або гостро психотичного стану з порушенням свідомості, обрядом, галюцинаціями і т.п., а також при вираженому психічному дефекті шизофренічного, органічного та інших типів. У випадках явно негативного ставлення до обстеження, воно може проводитися тільки після психотерапевтичної бесіди і встановлення хорошого контакту.

Первинна обробка результатів здійснюється за допомогою ключів з кодом шкали об'єктивної оцінки. Ключі містять символічно-колірні

позначення типів і додаткових показників. Кожен символ відповідає одному балу на користь відповідного типу:

Г - гіпертивний П - психастенічний

Ц - циклоїдний Ш - шизоїдний

Л – лабільний Е - Епілептоїдний

А - астено-невротичний І - істероїдний

С - сенситивний Н - нестійкий

К - конформний

За один вибір може нараховуватися кілька балів, причому за кількома типами.

Отримані таким чином бали фіксуються на графіку підрахунку балів символом «Х». Далі здійснюються оцінка і уточнення графіка, визначення додаткових і допоміжних показників. Уточнення графіка проводиться нарахуванням додаткових балів за шкалою ОШ («об'єктивна шкала»).

Діагностика типів акцентуації характеру проводиться за допомогою послідовно застосовуваних правил.

Правило 0. Тип вважається невизначеним, якщо не набрано мінімальне діагностичне число (МДЧ) балів ні для одного з типів.

МДЧ становить для типу Г - 7 балів, для типу А – 5 балів, для інших типів – 6 балів.

Правило 1. Якщо МДЧ досягається або перевищує тільки для одного типу, то діагностується цей тип (крім випадків, зазначених у правилах 2 і 3).

Правило 2. Якщо встановлена можливість дисиміляції, то типи К і Ц не діагностуються.

Правило 3. Якщо реакція емансипації виражена в самооцінці, то типи С і П не діагностуються.

Правило 4. Якщо МДЧ досягнуто або перевищено щодо типу К і ще одного або декількох типів, то тип К не діагностується.

Правило 5. Якщо після застосування правил 2, 3 і 4 виявляється, що МДЧ досягнуто щодо ще двох типів, то:

а) у разі нижче перерахованих спільних поєднань діагностується змішаний тип: ГЦ, ГН, ГІ; ЛА, ЛЗ, ЛІ, ЛН; АС, АП, АІ; СП, СШ; ШЕ, ШІ, ШН; ЕІ, ЕН; ІН;

б) у разі інших поєднань діагностується той тип, на користь якого отримано найбільше перевищення в балах над його МДЧ;

в) якщо у відхиленні двох несумісних типів досягнуто однакоє перевищення над МДЧ, то для виключення одного з типів керуються наступним принципом домінування:

$$Г + Л = Г Ц + Н = Н Л + П = П С + Е = Е$$

$$Г + А = А Ц + А = А Л + Ш = Ш С + І = І$$

$$Г + С = Г Ц + С = С Л + Е = Е С + Н = Н$$

$$Г + П = П Ц + П = П А + Ш = Ш П + Е = Е$$

$$Г + Ш = Ш Ц + Ш = Ш А + Е = Е П + І = І$$

$$Г + Е = Е Ц + Е = Е А + Н = Н П + Н = Н$$

$$Ц + І = І$$

Правило 6. Якщо на користь будь-якого типу досягнуто перевищення над МДЧ, більше, ніж у інших типів, і різниця в перевищенні МДЧ становить більше 4, то інші типи не діагностуються, навіть якщо поєднання сумісно.

Правило 7. Якщо МДЧ досягнуто щодо трьох і більше типів і за правилами 2, 3, 4 і 6 їх не вдається скоротити до двох, то відбираються два типи, на користь яких отримано найбільше перевищення в балах і далі виконується правило 5.

Правило 8. У всіх інших випадках при необхідності зробити вибір між декількома типами, щодо яких досягнуто однакоє перевищення над МДЧ, діагностується 1-3 типу, які відповідно до правила 5 сумісні з найбільшим числом з інших порівнюваних.

До даної методики запропонована таблиця, відповідно до якої за кількістю набраних балів можна судити про ступінь розвиненості у випробовуваних домінуючого типу акцентуацій характеру. Зліва в таблиці перераховані оцінювані акцентуації, а праворуч вказано кількість балів, що

відповідає трьом рівням розвиненості цих акцентуацій: низькому, середньому і високому. Якщо діагностується змішаний тип, то орієнтуємося на той тип, щодо якого набрано найбільше число балів (*Додаток Б*).

Виявлення ризику соціальної дезадаптації (шкали Ю.В. Попова – Н.Я. Іванова) можливо, якщо за допомогою ПДО визначено гіпертивний, лабільний, сенситивний, шизоїдний, епілептоїдний, історейдний, нестійкий типи акцентуацій характеру. Якщо діагностовано змішаний тип, то орієнтуються на той тип, щодо якого набрано найбільше число балів. Якщо при діагностиці змішаного типу щодо кожного з типів вибрано рівне число балів, то користуються шкалою того з них, де виявляються ознаки дезадаптації. Наявність хоча б однієї з ознак говорить про ризик дезадаптації, наявність двох і більше ознак робить цей ризик високим.

3. Анкетування з виявлення шкідливих звичок у студентів.

(*Додаток В*) – питання анкети допоможуть оцінити ставлення молоді до куріння, алкогольних напоїв, наркотичних речовин. Потрібно поставити «галочку» близько відповідних для себе відповідей або підкресли потрібну відповідь.

Відповідно до підбраного діагностичного інструментарію для виявлення прояву алкогольної девіації, після проведення дослідження з студентською молоддю на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Одеської області, зупинимося на інтерпретації результатів, отриманих на діагностичному етапі дослідницької діяльності.

2.2. Аналіз і інтерпретація результатів дослідження

Аналізуючи дані, отримані за допомогою діагностичного опитувальника для виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П», отримані дані були проаналізовані, систематизовані нижче. Зупиняючись на кількісній інтерпретації даних, нами було виявлено процентний розподіл показників діагностичної методики у вигляді таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Процентний розподіл показників виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П»

Вибірка (n=36)	Адиктивна поведінка	Делінквентна поведінка	Суїцидальний ризик	Інтегральна оцінка
Висока схильність	0%	0%	0%	0%
Значна схильність	20%	20%	0%	20%
Низька схильність	80%	80%	100%	80%

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 2.1, ми можемо говорити про те, що висока схильність або виявлений прояв адиктивної поведінки не виявлено, значна схильність до залежної поведінки виявлена у 20% опитаних. Низька схильність до адиктивної поведінки молодих людей виявлена у 80% (див. рис. 2.1.).

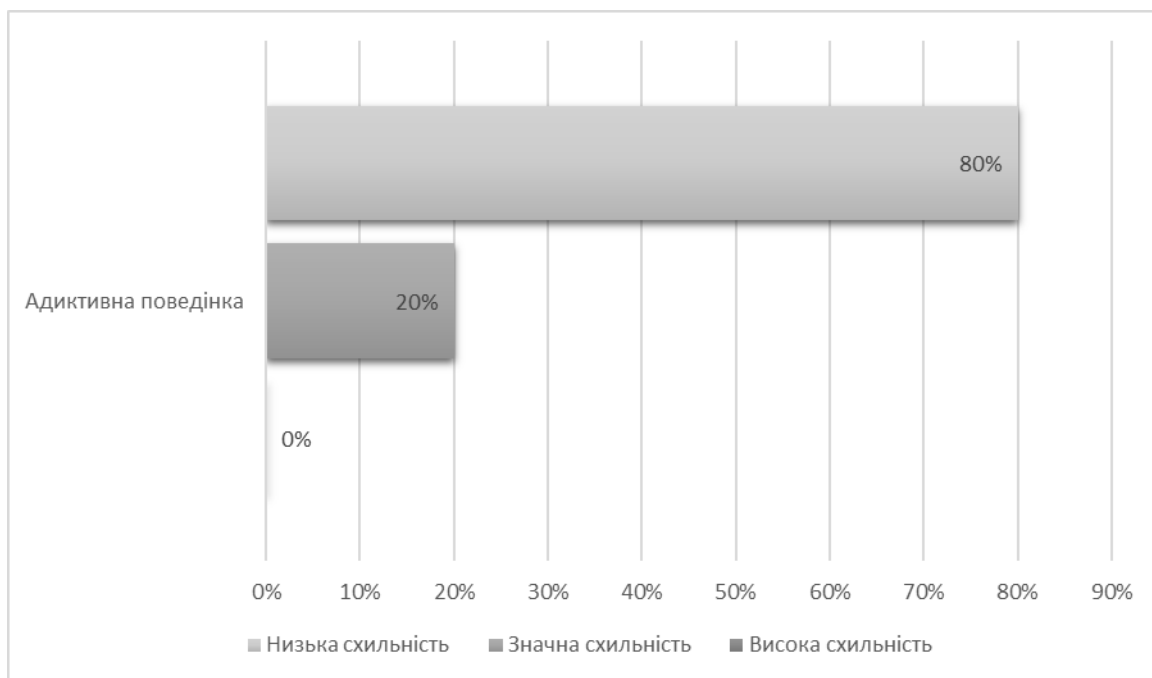

Рис. 2.1. Результати з виявлення адиктивної поведінки за опитувальником «ДАП-П»

Розглядаючи показники делінквентної поведінки можна говорити про те, що висока схильність до асоціальної, протиправної поведінки не виявлена у дослідженні, значна схильність до вчинків і дій, що наносять шкоду як окремим людям, так і суспільству в цілому, виявлена у 20% представників молодіжного віку. Низька схильність до делінквентної поведінки молодих людей виявлена у 80% (див. рис. 2.2.).

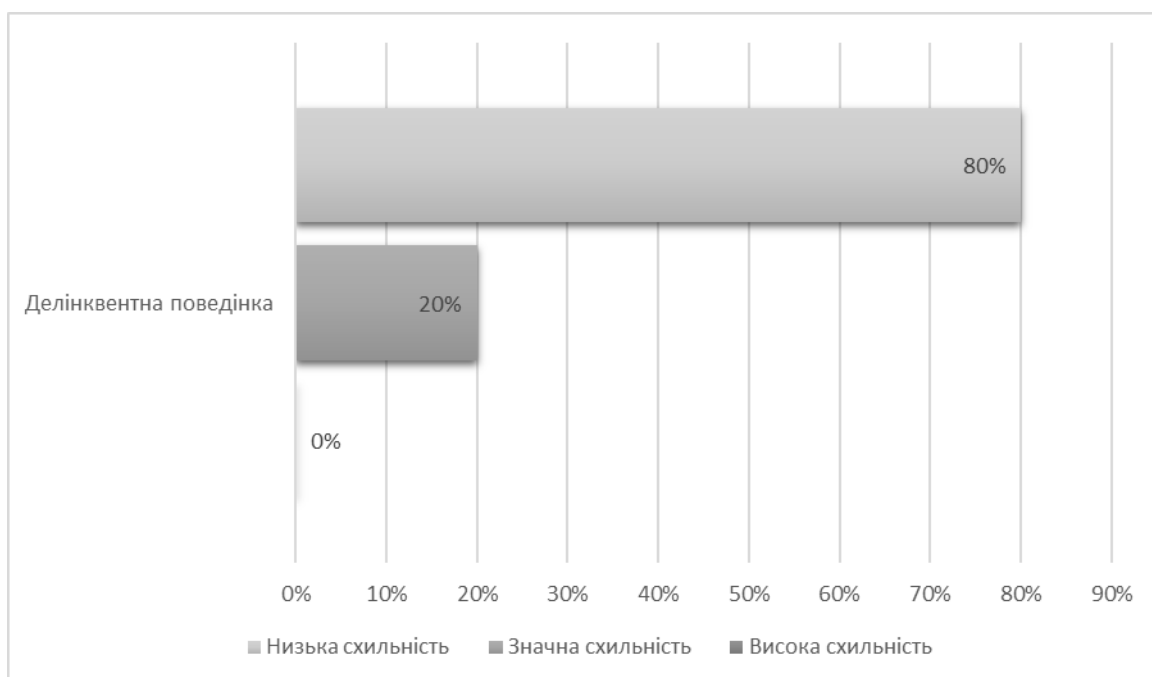

Рис. 2.2. Результати з виявлення делінквентної поведінки за опитувальником «ДАП-П»

На підставі даних, представлених в таблиці 2.1, ми можемо говорити про те, що суїцидальні ризики у високому, значному ступені прояву не виявлені (див. рис. 2.3.).

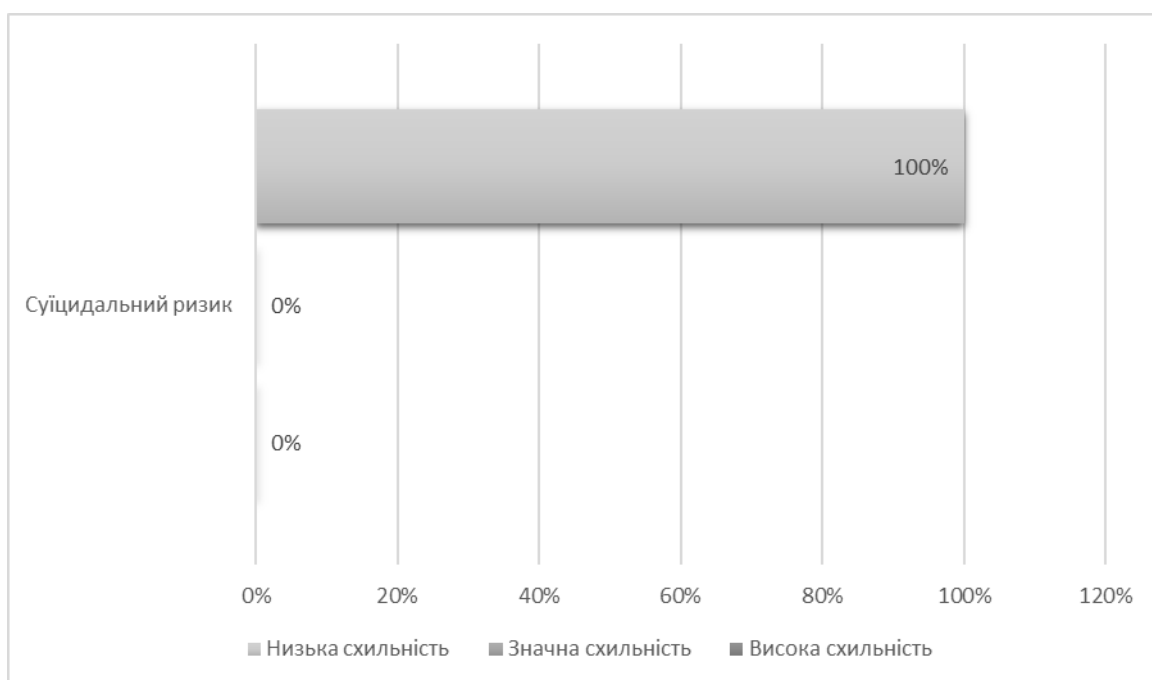

Рис. 2.3. Результати з виявлення суїцидального ризику за опитувальником «ДАП-П»

В цілому, на підставі інтегральної оцінки схильності до різних форм девіантної поведінки, ми можемо говорити про те, що значна схильність до форм (адиктивні форми, делінквентні форми, суїцидальний ризик) девіантної поведінки виявлена у 20% осіб. Низька схильність до форм девіації виявлена у 80% молоді, тобто більшості випробовуваних (див. рис. 2.4.).

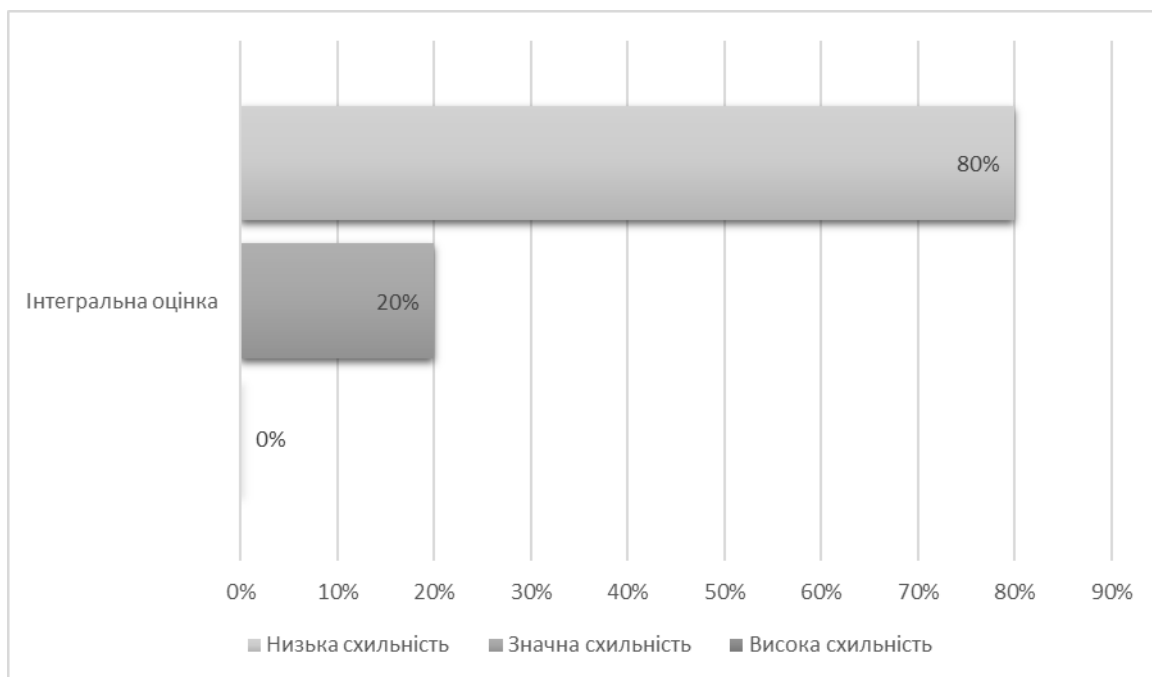

Рис. 2.4. Результати з виявлення інтегральної оцінки за опитувальником «ДАП-П»

Отримані загальні результати діагностичного опитувальника для виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П» представлені на рис. 2.5.

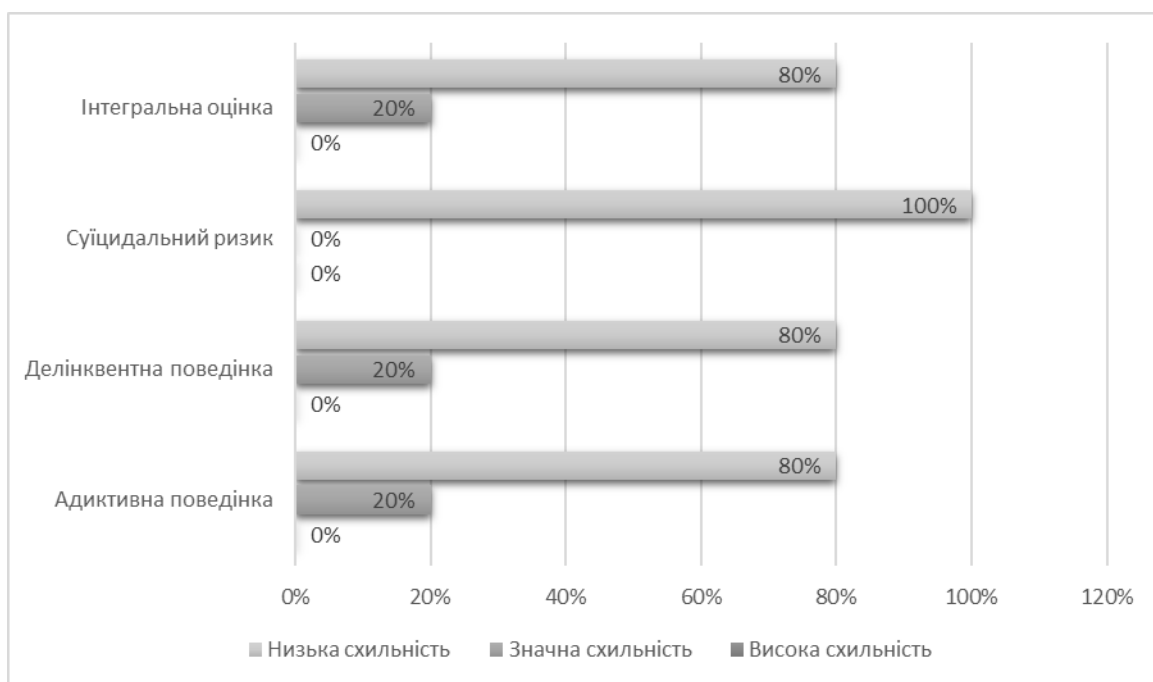

Рис. 2.5. Результати діагностичного опитувальника «ДАП-II»

Аналізуючи дані, отримані за допомогою Патохарактерологічного Діагностичного Опитувальника (ПДО) (Додаток Б), який призначений для визначення у віці 13-23 років типів акцентуації характеру, а також пов'язаних з ними деяких особистісних особливостей (психологічної схильності до алкоголізації, оцінка ризику соціальної дезадаптації, оцінювати ступінь прояву реакції емансипації в самооцінці, а також ступінь прояву рис мужності – жіночності в системі відносин), отримані дані були проаналізовані, систематизовані нижче.

За результатами діагностики проведеної методики ПДО А. Є. Личко нами були виявлені типи акцентуацій характеру.

За результатами діагностики можемо сказати, що у молодих людей виявилися наступні типи акцентуацій характеру: 6 – гіпертивного типу; 1 – епілептоїдного типу; 3 – нестійкого типу; 1 – епілептоїдно-нестійких типів; 4 – збудливий тип; 5 – конформний тип.

Епілептоїдний тип проявився у одного випробовуваного. Аналіз суджень показав, що мають місце напади похмурої дратівливості, під час яких дістається оточуючим.

По темі «Ставлення до друзів» превалує судження, що багато випробовувані вірять дружбу з вигодою. Також правдиве судження, що життя навчило їх не бути відвертими навіть з друзями. Але хоча випробовувані мріють про такого друга, який зумів би їх вислухати, підбадьорити, заспокоїти.

По темі «Ставлення до спиртних напоїв» у студента передбачається маленька схильність до алкоголізації, тобто «можна випивати, але на якійсь свята».

Зі списку суджень «Ставлення до пригод і ризику» випробуваний вибрав, що він любить всякі пригоди, охоче йде на ризик.

Студент висловив наступне ставлення до правил і законів: коли правила і закони заважають їм, це викликає у них роздратування, але все таки для цікавого і привабливого справи всякі правила і закони можна обходити інколи.

Ці судження характерні для епілептоїдного типу. Головною рисою цього типу є схильність до станів злобно-тужливого настрою з постійно наростаючим роздратуванням і пошуком об'єкта, на якому можна було б зірвати зло. Характерна афективна вибуховість. Лідерство проявляється прагненням панувати над однолітками. Їм властива схильність до азартних ігор. Алкогольне сп'яніння часто протікає важко, з люттю.

Епілептоїдна акцентуація є ґрунтом для гострих афективних реакцій, ситуативно обумовлених порушень поведінки, ранньої алкоголізації.

Звідси можна зробити висновок: більшість обраних суджень випробуваним і характерні риси епілептоїдного типу збіглися.

Гіпертивний тип проявився у 6-х опитаних. Для цього типу характерно майже завжди гарний настрій. Ця риса підтверджується обраними

судженнями випробовуваних, вони відзначають, що у них настрій як правило завжди дуже хороший.

Невдачі можуть викликати бурхливу реакцію, але нездатні надовго вибити з колії. Ця риса проявилася чітко і у наших випробовуваних вони відзначають, що невдачі у них викликають протест і обурення.

Для цього типу характерною рисою є любов до ризику і авантюри.

Випробовуваних так само приваблює ризик і пригоди.

Вони завжди тягнуться в компанію, обтяжуються і погано переносять самотність. Студенти відзначили, що вони не переносять самотність і завжди прагнуть бути серед людей.

Гіпертивні студенти коли протестують, вибухають гнівом, їх агресивність спрямована зовні, на оточуючих людей або речі; в більш серйозних випадках їх протест завжди дієвий (вони якимось надходять, а не говорять).

Вони не переносять одноманітної обстановки, монотонної праці, що вимагає ретельної кровопролитної роботи, або різкого обмеження спілкування, пригнічує самотність або вимушене неробство. Люди цього типу нездатні довго зосереджуватися на будь-якій конкретній справі або думки, постійний поспіх, перескакування з однієї справи на іншу, неорганізованість, фамільярність, легковажність, готовність на нестримний ризик, грубість, схильність до аморальних вчинків.

Таким чином, вибрані судження студентами підтвердили характерні риси даного типу.

Нестійкий тип виявився у трьох випробовуваних. Головна риса цього типу-небажання працювати: ні працювати, ні вчитися, постійна сильна тяга до розваг, задоволення, неробства. Це риса підтверджується обраним судженням студентів, що вони люблять замість занять відправитися з товаришами погуляти.

До свого майбутнього байдужі, планів не будують, живуть сьогоднішнім. Випробовувані в темі «Ставлення до майбутнього» вибрали, що не люблять роздумувати про своє майбутнє.

Реакція групування проявляється в ранньому тяжінні до вуличних асоціальних компаній. Нездатні самі зайняти себе, погано переносять самотність і в цих компаніях перш за все шукають місця для розваг.

Це підтверджує вибір судження випробовуваних, що самотність не переносять і прагнуть бути серед людей.

Відразливі риси характеру нестійкого типу: безвілля, тяга до порожнього проведення часу і бездумним розвагам, балакучість, хвалькуватість, угодництво, лицемірство, боягузтво, безвідповідальність. Нестійкі люди ніколи не протестують у відкрити; звинувачують всіх але не себе; з готовністю обіцяють і ніколи не тримають слово. Їх протест неусвідомлений, просто вони роблять «як усі».

Отже, вибрані судження студентами підтвердили характерні риси нестійкого типу акцентуацій характеру.

Епілептоїдно-нестійкий тип є аморальним типом акцентуацій характеру. Він формується як наслідок нашарування рис одного типу на ендогенне ядро іншого в силу неправильного виховання. Епілептоїдно-нестійкий тип не проявився у одного з опитаних студентів.

Збудливий тип акцентуації проявився у 4 студентів. Відрізнити даний тип можна за «вибуховості», дисфорії, напрузі, афективних розрядів. Афективні розряди збудливого типу не раптові. Для «вибуху» потрібен привід, який зіграє роль останньої краплі. Афекти відрізняються великою силою і тимчасовою тривалістю.

Конформний тип акцентуації проявився у 5 студентів. Це тип виключно акцентуації. Такої психопатії не існує. Конформність – це підпорядкування індивідуума думку групи на протигагу незалежності і самостійності. Відрізнити особистість з такою акцентуацією можна по «сірості», бажанням жити і робити «як всі». Вони лають і засуджують все

нове і незвичне для їхнього середовища, наприклад, нові музичні віяння, яскравий новий одяг тощо. Але тільки їх середовище приймає нове віяння, вони тут же їй слідують. Їх характеристика залежить виключно від їх середовища, вони можуть бути працьовитими, виконавчими і хуліганями. У різних умовах і життєвих ситуаціях проявляється різна ступінь конформності. Варто відзначити, що ця риса характеру проявляється при даному типі акцентуації завжди, будучи найстійкішою рисою характеру.

Отже, вибрані випробуваними судження згруповані за темами характерні рисам виявлених типів акцентуації характеру.

Зупиняючись на кількісній інтерпретації даних, нами було виявлено процентний розподіл показників діагностичної методики у вигляді рис. 3.2.

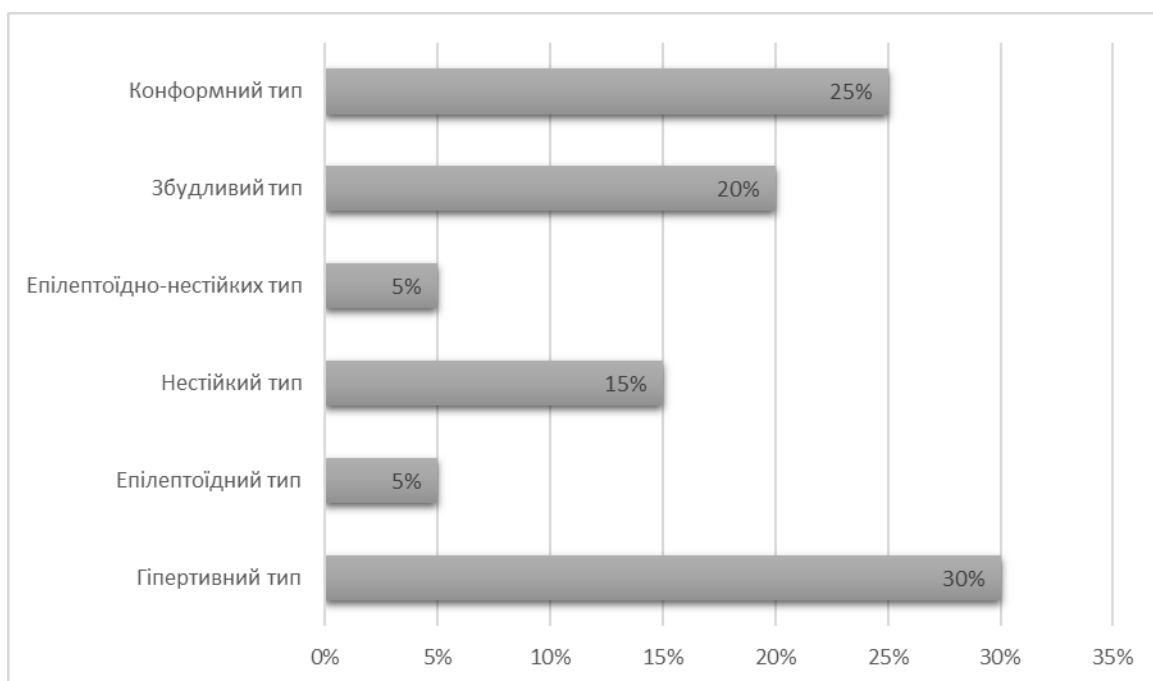

Рис. 2.6. Результати діагностики за ПДО А. Є. Личко

Далі, аналізуючи дані, отримані за допомогою анкетування з виявлення шкідливих звичок у студентів (Додаток В), мета якої – оцінити ставлення молоді до куріння, алкогольних напоїв, наркотичних речовин, отримані дані були проаналізовані, систематизовані нижче. Зупиняючись на кількісній

інтерпретації даних, нами було виявлено процентний розподіл показників діагностичного анкетування.

На перше питання анкети «Як ти вважаєш, куріння шкідливе?» всі студенти відповіли що «так».

На друге питання анкети «В якому приблизно віці ти вперше спробував курити?» відповіді розійшлися, «до 10 років» та «10-11 років» ніхто не вибрав, здебільш були орані відповіді «12-13 років», «16-17 років», «14-15 років». Також були відповіді «не пробував», яке уже нас радує.

На третє питання анкети «Як ти вважаєш, з яких причин хлопці починають курити?» найпопулярніші відповіді були наступні: «не хотілося відстати від друзів, які курили; з цікавості».

На четверте питання анкети «Якщо куриш в даний час, то як багато?» лідером відповідей став «дуже рідко, 2-3 рази в день» та «не курю».

На п'яте питання анкети «У яких місцях хлопці зазвичай курять?» відповідь була такою: «на вулиці, у дворі».

На шосте питання анкети «Чи знають батьки, що ти куриш або пробував курити?» більшість студентів відповіли що «не знають» або вони не курять.

На сьоме питання анкети «Чи вважаєш ти, що алкоголь, що входить у вино, горілку, пиво, шкідливий для організму?» студенти вибрали: «так» та «все залежить від кількості».

На восьме питання анкети «В якому приблизно віці ти вперше спробував спиртні напої?» студенти відповіли наступним чином: «14-15 років» та «16-17 років».

На дев'яте питання анкети «Як часто тобі трапляється вживати алкогольні напої в даний час?» опитані відповіли так: «тільки на свята», «дуже рідко (до 5 разів на рік)» та «не вживаю».

На десяте питання анкети «Які алкогольні напої ти найчастіше вживаєш?» були такі відповіді: «пиво», «вино» та «не вживаю».

На одинадцяте питання анкети «Чи знаєш ти, що пиво – такий же алкогольний напій, як вино і горілка, і викликає алкогольну залежність?» Всі опитані відповіли «Так».

На дванадцяте питання анкети «Як ти вважаєш, чому хлопці починають вживати алкогольні напої?» найпоширенішою з відповідей стала «з цікавості».

На останні питання анкети щодо вживання наркотичних засобів всі опитані відповіли «Ні», «Не пробували».

Таким чином, можна зробити висновок, що за допомогою обраних методик ми виявили у опитаних студентів середній рівень алкогольної девіації.

Висновки до розділу 2.

У другому розділі «Емпіричне вивчення алкогольної девіації в молодіжному середовищі» були визначені наступні питання:

1. Проведений короткий огляд традиційних методик спрямованих на вивчення алкогольної девіації. Емпіричне вивчення алкогольної девіації здійснювалося на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Одеської області. У дослідженні взяли участь студенти першого курсу, віку в діапазоні від 17 до 20 років у загальній кількості 20 осіб. Емпіричне дослідження було організовано в три етапи: підготовчий етап; організаційний етап; діагностичний етап; формуючий етап; заключний етап.

Відповідно до дослідницької роботи був підібраний діагностичний інструментарій: діагностичний опитувальник для виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П»; патохарактерологічний діагностичний опитувальник (ПДО); анкетування з виявлення шкідливих звичок у студентів.

2. Проаналізовані та інтерпретовані результати дослідження за методиками. Аналізовані дані, отримані за допомогою діагностичного опитувальника для виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П», виявили що в середньому у 80 % студентів низький рівень девіантної поведінки і у 20 % студентів середній рівень.

За результатами діагностики проведеної методики ПДО А. Є. Личко нами були виявлені такі типи акцентуацій характеру: 6 – гіпертивного типу; 1 – епілептоїдного типу; 3 – нестійкого типу; 1 – епілептоїдно-нестійких типів; 4 – збудливий тип; 5 – конформний тип.

Таким чином, можна зробити висновок, що за допомогою обраних методик ми виявили у опитаних студентів середній рівень алкогольної девіації.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ АЛКОГОЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

3.1. Особливості профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі

Профілактика залежної поведінки в молодіжному середовищі просто необхідна і актуальна в даний час. Профілактика – це система заходів на різних рівнях соціальної-психологічної організації, які спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я, і викорінювання факторів ризику (С. А. Білічева, В.Т. Кондрашенко, З.В. Коробкіна, Н.А. Сирота та ін.) [37, с. 65-69].

Ризик розвитку алкогольної залежності вище у людей, чиє життя перенасичена стресами (що і спостерігається, зокрема, в молодіжному середовищі). І вище у тих, хто виявляє якості соціального спілкування, властиві «слабкою», емоційно нестійкою особистості.

На сьогоднішній день існує кілька види профілактики алкоголізму у молодіжному середовищі:

1. Первинна профілактика (превенція) – являє собою комплекс заходів, які спрямовані на запобігання вживання алкоголю. Ця форма профілактики орієнтована на роботу з тією частиною населення, які ще не знайома з дією алкоголю.

Програми первинної профілактики включають в себе антиалкогольну пропаганду, залучення дітей у творчу, корисну діяльність, організацію дозвілля, занять спортом, проведення змагань і т. д [37, с. 66].

До завдань первинної профілактики алкогольної залежності належать:

- впровадження профілактики в молодіжному середовищі, проведення лекцій і бесід про шкоду алкоголю;
- виявлення груп ризику за результатами діагностики молоді;
- інформування батьків про проблему вживання алкоголю.

2. Вторинна профілактика спрямована вже безпосередньо на групу ризику. Діючими особами в даній формі профілактики є молодь схильна до споживання алкоголю. Мета вторинної профілактики – раннє виявлення вживання алкоголю і допомога потенційним алкоголікам. До завдань вторинної профілактики алкогольної залежності належать:

- виявлення залежностей і створення програм для роботи з особами з групи ризику;
- створення центрів реабілітації;
- проведення лекційних і практичних занять для батьків даної групи.

3. Третинна профілактика спрямована на надання допомоги тим, хто вже страждає алкоголізмом. Включає в себе діагностику, лікування та реабілітацію.

Мета – попередження подальшого розпаду особистості і підтримання дієздатності індивідуума. У цій ситуації мова йде вже про захворювання. Молода особа потрапляє під спостереження фахівців вже з сформованим захворюванням. До завдань третинної профілактики алкогольної залежності належать [37, с. 66]:

- реабілітація шляхом проведення різних методик;
- створення груп взаємодопомоги;
- взаємодія з анонімними групами залежних від алкоголю [37, с. 65 - 69].

Існує чотири групи неспецифічних факторів, що вимагають обов'язкового обліку в профілактичній роботі з молоддю.

Перша група включає такі фактори як неповна сім'я; алкоголізм в сім'ї; негативний психологічний клімат; низький освітній рівень батьків і неправильне сімейне виховання; асоціальна компанія.

Серед індивідуально-біологічних особливостей особистості при профілактичній роботі слід враховувати спадкову обтяженість щодо психічних захворювань і алкоголізму; важкі соматичні захворювання і нейроінфекції в ранньому дитинстві.

До індивідуально-психологічних особливостей і нервово-психічних аномалій особистості відносяться невротизація; виражені акцентуації характеру; пато-характерологічний розвиток особистості і психопатія.

Серед групи факторів, обумовлених моральною незрілістю особистості молодшої людини особливої уваги заслуговують: вузьке коло і нестійкість інтересів, відсутність захоплень і духовних запитів; негативне ставлення до освіти і низький освітній рівень; відсутність суспільно-політичної активності та соціально значущих установок; дефіцит мотивації поведінки, відхід від відповідальних ситуацій і рішень; невизначеність у питаннях професійної орієнтації, відсутність установки на трудову діяльність; утрата «перспективи життя», бачення шляхів розвитку своєї особистості) [4, с. 16 - 17].

На думку Г. А. Сироти та В. М. Ялтонського, заходами запобігання від можливого вживання алкоголю можуть стати [42, с. 36]:

- стабільні, згуртовані взаємини в сім'ї, гарне виховання і дружні, доброзичливі відносини з рідними і близькими;
- середній і високий рівень добробуту сім'ї, нормальні житлові умови;
- високий рівень доступної медичної та соціальної допомоги;
- сприятлива криміногенна обстановка в місці проживання;
- фізичне і психічне здоров'я, розвинений інтелект;
- адекватна самооцінка, самостійність у прийнятті рішень і вирішенні проблем, вміння отримати соціальну підтримку, стійкість до впливу інших людей, високий рівень самоконтролю;
- дотримання загальноприйнятих норм у вживанні алкоголю [42, с. 36].

Визначимо етапи профілактичної діяльності з молоддю з профілактики алкоголізму:

1) Діагностичний етап. Даний етап включає діагностику особистісних особливостей, які можуть вплинути на формування адиктивної поведінки (підвищена тривожність, низька стресостійкість, нестійка Я-концепція, низький рівень інтернальності, нездатність до емпатії, некоммунікбельність, підвищений егоцентризм, низьке сприйняття соціальної підтримки, стратегія

уникнення при подоланні стресових ситуацій, спрямованість на пошук відчуттів (тв ін.), а також отримання інформації про становище дитини в сім'ї, про характер сімейних взаємин, про склад сім'ї, про її захоплення і здібності, про її друзів та інших можливих референтних групах [46, с. 163].

2) Інформаційно-просвітницький етап. На даному етапі відбувається розширення компетенції особи з залежністю в таких важливих галузях, як психо-сексуальний розвиток, культура міжособистісних відносин, технологія спілкування, способи додання стресових ситуацій, конфліктологія і власне проблеми девіантної поведінки з розглядом основних адиктивних механізмів, видів адиктивної реалізації, динаміки розвитку адиктивного процесу і наслідків.

3) Тренінги особистісного зростання з елементами корекції окремих особистісних особливостей і форм поведінки. Мета даного етапу профілактичної роботи – формування і розвиток навичок роботи над собою.

Профілактика девіантної поведінки повинна торкнутися всіх сфер життя молодшої людини: сім'ї, освітнього середовища, суспільного життя в цілому [34, с. 958 - 960].

Основний акцент роботи з молоддю повинен бути спрямований на профілактичну роботу через наступні напрямки діяльності:

1. Профілактика причин і наслідків алкоголізму.

Це можна здійснити через проведення групових дискусій на теми, які пов'язані з алкоголізмом. Результатом таких занять має стати формування групової думки, якої будуть дотримуватися всі учасники групи.

Інші форми роботи з підлітками:

- рольові ігри, в ході яких програються основні ситуації, пов'язані з вживанням алкогольних напоїв і тиском однолітків. У рольовій грі, спрямованій на профілактику алкоголізму, можна досягти особистісного розвитку особистості, сформуванню вміння протистояти умовлянням прийняти спиртне.

- диспут, в ході якого відбувається обмін інформацією про шкоду алкоголю, де психолог виступає в ролі арбітра; ділова гра; бесіда.

Методи, які залякують дітей, застосовувати не доцільно [32, с. 726 - 729].

2. Організація вільного часу. Беззмістовне дозвілля є провідним фактором ризику в розвитку зловживання алкоголю. В даний час відзначається значне зростання ролі дозвілля як суспільної цінності. Структура виховного впливу суспільства на особистість у зв'язку з цим змінюється. Дозвілля стає настільки ж важливим фактором формування особистості, якими традиційно є навчання і праця. Дозвілля набуває все більшої суб'єктивної цінності для людей, оскільки володіє істотним потенціалом для самовираження особистості, для задоволення її різноманітних потреб та інтересів. Водночас характерною тенденцією сучасного суспільства у сфері молодіжного та студентського дозвілля є наявність нереалізованого потенціалу соціокультурного середовища як засобу виховання, соціалізації, підвищення культури молоді. Практика соціальної роботи показує, що дозвілля при досить низькій культурі її використання (неконтрольована, несвідома організація, споживче ставлення, орієнтація на показники престижу та ін.) не тільки не дає бажаного відновлення фізичних і моральних сил, морального розвитку, зростання творчого потенціалу, а часто стає криміногенним фактором суспільства. Це висуває проблему організації культурно-дозвіллевих практик молоді та студентства як інституційної форми виховання. Саме культурне виховання може і повинно надавати сьогодні свій ефективний вплив на вироблення у молоді моральних цінностей та ідеалів, особистого і колективного світогляду, поведінкових стереотипів і конкретних вчинків [6, с. 286 - 288].

Для залучення молоді в різні секції, клуби, юнацькі організації необхідна яскрава своєрідна реклама їх діяльності, щоб молода людина змогла вибрати собі заняття до душі. Знаючи інтереси, схильності і захоплення молодих осіб, можна допомогти організувати їх змістовне

дозвілля. В силу психологічних особливостей віку важливо розвивати для них конкретні групові форми дозвілля.

3. Антиалкогольне виховання. Направлено на формування у молоді твердих антиалкогольних переконань: про необхідність тверезого способу життя, про неприпустимість вживання алкоголю в період формування організму, про аморальність пияцтва і алкоголізму, про формування антисоціальної особистості особи яка зловживає алкоголем. Важливо звертати увагу ні скільки на шкоду вживання алкоголю для здоров'я питущого, скільки на шкоду його в соціальному плані – в плані взаємин школяра з навколишнім світом [44, с. 488].

4. Посередницька діяльність. Підключення до професійної роботи не тільки батьків, молоді, а й співробітників поліції, лікарів, працівників найближчих підприємств, громадськості.

5. Подолання соціально-педагогічної занедбаності. Соціально-педагогічна занедбаність особистості проявляється у вигляді обмеженого словникового запасу, бідності знань про навколишній світ, недостатньої засвоєності різних навичок.

Узгоджена діяльність педагогів, батьків, психологів та інших служб в усіх напрямках профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі, системна організація роботи з молоддю, спрямована на боротьбу з алкоголізмом, в результаті може дати бажані результати [32, с. 726-729].

Таким чином, проблема алкоголізму молодих людей – проблема комплексна де її рішення може дати позитивний результат тільки за умови, що її реалізація буде здійснюватися зусиллями всіх суб'єктів діяльності. В даний час існує реальна потреба в розробці комплексу заходів, аж до проекту соціально-психологічної політики країни, спрямованої на профілактику, нейтралізацію і запобігання наслідків алкоголізму в інтересах індивіда і суспільства.

3.2. Психологічні аспекти профілактики алкогольної девіації

Результати констатуючого етапу експерименту показали профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі.

Мета: розробка та реалізація комплексу занять з профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі.

Завдання:

1. Розробити комплекс занять з профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі.

2. Реалізувати комплекс занять з профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі.

Сьогодні, держава різними заходами проводить антиалкогольну політику, проте алкоголь залишається одним з найбільш доступних психоактивних речовин.

Сенситивний період для того щоб спробувати алкоголь стає підлітковий та молодіжний вік. Саме в цьому віці відбувається активне експериментування в різних сферах життя. Тому профілактична робота повинна бути спрямована на виховання особистісної гнучкості, організації допомоги особистостям з усвідомлення себе і свого життєвого шляху.

Профілактика залежностей, захворювань, асоціальної, нездорової поведінки не може здійснюватися без систематичного формування у дітей, підлітків, молоді навичок здорового життєвого стилю. Заняття профілактики адиктивної поведінки і формування здорового способу життя можуть проводитися в різних формах.

Розробка даної програми продиктована необхідністю створення в навчальних закладів системи роботи з профілактики алкогольної девіації серед молоді, що дозволяє їм розвиватися в сприятливому середовищі. Це обумовлено тим, що у значної частини неповнолітніх і молоді визначаються ознаки тих чи інших залежностей.

Мета комплексу психологічних занять – моральне оздоровлення молодіжного середовища: профілактика первинного вживання алкоголю і збагачення молоді науковими знаннями.

Завдання:

- 1) формування навичок опору вживання алкоголю на основі посилення відповідальності особистості у використанні алкоголю;
- 2) зміцнення негативного ставлення до алкоголю;
- 3) формування вміння протистояти стресу;
- 4) активізація усвідомленості необхідності вести здоровий спосіб життя.

Принципи реалізації комплексу занять:

Принципи організації групових занять:

1. Принцип добровільної участі.
2. Принцип обліку вікових особливостей учасників реалізується в тому, що беруться до уваги особливості молодіжного віку.
3. Принцип діалогізації взаємодії, тобто рівноправного повноцінного міжособистісного спілкування на заняттях групи, заснованого на взаємній повазі учасників, їх повній довірі один одному.
4. Принцип постійного зворотного зв'язку, тобто безперервне отримання учасником інформації від інших членів групи про результати його дій в ході заняття. Завдяки зворотному зв'язку людина може коригувати свою подальшу поведінку. Зворотній зв'язок, здійснювана навмисно, дає максимальний розвиваючий ефект.
5. Принцип самодіагностики, тобто саморозкриття учасників, свідомість і формулювання ними власних особистісно значущих проблем.
6. Принцип постійного складу групи. Група працює більш продуктивно, і в ній виникають особливі процеси, що сприяють саморозкриттю учасників, якщо вона замкнена, тобто в ній постійний склад і немає припливу нових членів на кожному занятті.

7. Принцип конфіденційності. Учасники групи повинні бути повністю впевнені в конфіденційності інформації, що висловлюється в ході занять.

Форми, методи і прийоми профілактичної роботи:

1) Мозковий штурм. Метод використовують для розвитку творчого мислення.

2) Рольові ігри.

3) Розвиток думок через обговорення і дебати. Багато питань вимагають обговорення, тому що студенти і педагоги часто мають власну думку. Отже, дуже важливо визначити свою власну думку. Під час обговорення студенти розуміють, що буває безліч думок з одного питання.

4) Рекламні листки, буклети, плакати, емблеми.

5) Історія. Багато людей вчаться на історіях, які є важливим шляхом передачі знань і моралі. Історії та розповіді дозволяють учням переносити свій особистий досвід у форму фантазій, і тому вони не повідомляють про себе ті речі, про які хотілося б промовчати.

6) Робота в групах і парах. До складу групи не повинні постійно входити тільки друзі, а з метою поліпшення атмосфери в групі необхідно навчитися поважати чужу точку зору, що сприяє розвитку комунікативних навичок.

7) Виклади.

8) Бесіда.

Організація занять:

Кожне заняття розраховане на 40 хвилин, частота проведення – 1 - 2 разів на тиждень.

Учасники програми: молоді люди віком 17- 21 років.

Етапи реалізації комплексу занять:

I. Підготовчий етап: діагностика труднощів і проблем; обробка результатів.

II. Практичний: реалізація комплексу занять; відстеження результатів.

III. Узагальнюючий: аналіз і узагальнення результатів; співвіднесення результатів з поставленими цілями; оформлення та опис результатів.

Очікувані результати:

1) Підвищення освітнього рівня студентів з питань здорового способу життя.

2) Інформаційна та методична взаємодія всіх учасників освітнього процесу, спрямована на запобігання поширенню алкоголізму, пропаганду здорового способу життя.

3) Формування здорових установок і навичок відповідальної поведінки, що знижують ймовірність залучення до вживання алкоголю.

4) Формування вміння протистояти стресу.

Комплекс занять представлений 10 заняттями.

Структура кожного заняття представлена трьома етапами:

1. Вступна частина.

На даному етапі відбувається вітання учасників занять, настрої на роботу, визначаються цілі і завдання майбутнього заняття.

2. Основна частина.

Етап присвячений досягнення основної мети і завдань, поставлених на початку заняття за допомогою спеціальних методів і прийомів роботи.

3. Заключна частина.

На даному етапі підводяться підсумки заняття, здійснюється рефлексія.

Тематичний план комплексу занять з профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Тематичний план комплексу занять з профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі

№ заняття	Тема	Цілі	Методи і прийоми роботи

Заняття 1	«Я вибираю...».	Формування здорового способу життя (ЗСЖ), збереження і зміцнення фізичного, психічного, морального здоров'я, профілактика алкоголізації.	Вправа «Моє улюблене ім'я». Вправа – тест «Свято». Вправа «Незакінчене речення» Вправа «Скажи, що відчуваєш». Перегляд фільму про шкоду алкоголю «Бережи себе». Вправа «Додумай історію»
Заняття 2	«Ні алкоголю».	Сформувати в молодіжному середовищі негативне ставлення до алкоголю.	Вправа «Заборонений плід». Вправа «Поміняйтеся місцями ті, хто...». Вправа «Маріонетка». Повідомлення інформації.
Заняття 3	«Ти і алкоголь».	Формування у молоді прагнення до здорового способу життя, всебічний розгляд проблеми алкогольної девіації.	Презентація «Вплив алкоголю на організм людини».
Заняття 4	«Алкоголізм –це хвороба».	Формування у студентів негативної установки щодо відношення до алкоголю.	Міні-лекція. Мозковий штурм. Гра «Асоціації». Вправа «Спірні твердження» Гра «Чарка горілки».

Заняття 5	«Вмію сказати ні».	Формування навичок протистояння груповому тиску.	Гра «Золота коробка». Гра «Розтисни кулак». Розповідь ведучого про види групового тиску. Відпрацювання навичок розпізнавання способів групового тиску. Дискусія «Які риси особистості допомагають протистояти груповому тиску».
Заняття 6	«Стреси»	Формувати вміння протистояти стресу; навчити способам подолання стресових ситуацій.	Гра-активатор «Стежка». Розповідь ведучого про поведінку в стресових ситуаціях. Мозковий штурм «Якими способами можна допомогти собі подолати стрес?». Розповідь ведучого про способи подолання стресу. Дискусія «Чи застосовні психоактивні речовини як засіб впоратися зі стресом?». Відпрацювання навичок використання способів подолання стресу.

Заняття з профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі повинне проходити в атмосфері довірчих відносин, сприятливого психологічного клімату в групі. На початку першого заняття «Я вибираю ...» проведення вправи «Моє улюблене ім'я» у молоді сприятиме розвитку позитивного самосприйняття та згуртуванню групи. На першому занятті також потрібно обумовити правила роботи в групі. Учасниками занять потрібно прийняти рішення не лицемірити і не брехати, поважати думку інших, а також брати активну участь в роботі.

В ході першого заняття у молоді формується установки на життя як вищу цінність і пріоритету здоров'я в системі людських цінностей, чому плідно сприятиме вправа «Скажи, що відчуваєш», де учасники будуть пропонували свої асоціації до слова «Здоров'я».

Заняття 2, 3, 4, 8 і 9 безпосередньо спрямовані на формування негативного ставлення молоді до вживання алкоголю, чому сприятиме використання різних методів і прийомів роботи з молоддю. Це і перегляд фільму про шкоду алкоголю і презентації «Вплив алкоголю на організм людини», і міні - лекції, дискусії, бесіди по темі, і різні вправи, спрямовані на усвідомлення своєї поведінки в ситуації заборони, на вираження своїх поглядів на проблему вживання алкоголю, на формування негативного образу питущої людини.

В цілому в ході реалізації комплексу занять з профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі на всіх заняттях застосовується різні методи і прийоми роботи. Використання різноманітних форм в профілактичній роботі сприятиме підтримці уваги студентів протягом занять, прояву зацікавленості студентів і їх активній участі в роботі.

Третє заняття «Ти і алкоголь» проводиться з використанням презентації «Вплив алкоголю на організм людини». Можна застосувати презентації які дозволять одночасно вплинути на два найважливіших органи сприйняття (слух і зір), що дозволяють досягти набагато більшого ефекту в процесі формування у студентів прагнення до здорового способу життя.

На заняттях педагогу слід запропонувати розглянути кілька ситуацій, пов'язаних з вживанням алкоголю, і можливі варіанти відмови. Опрацьовуючи ситуацію відмови від вживання алкоголю на практиці, студенти вчаться коректно виходити з ситуації, що склалася. Дані вправи змушують молодих людей задуматися над такими питаннями як:

- Чи варто дружити з такою компанією, де ставлення до тебе визначається кількістю випитого?

- Чи є ці люди справжніми друзями, якщо залучають молодь в таку залежність?

Також в комплекс занять входить заняття з формування навичок протистояння груповому тиску. В ході заняття молоді люди можуть відпрацьовувати навички розпізнавання способів групового тиску, вчитися розпізнавати ситуацію, коли на тебе намагаються впливати різними способами групового тиску.

На занятті педагог демонструє плакат «Види групового тиску» із зазначенням таких видів тиску як: лестощі, шантаж, вмовляння, погрози, залякування, глузування, похвала, підкуп, підкреслена увага, заклик «Роби, як ми», обман. Використання наочних засобів сприятиме більш ефективному досягненню мети.

Також на занятті молодь може брати активну участь в дискусії «Які риси особистості допомагають протистояти груповому тиску». Всі висловлюють свою думку і в результаті спільного обговорення приходять до висновку, що навички відмови можуть допомагати чинити опір груповому тиску.

Одним із занять комплексу було заняття, присвячене формуванню вміння протистояти стресу; навчання способам подолання стресових ситуацій.

Розповідь ведучого про поведінку в стресових ситуаціях супроводжується демонстрацією картинок «Стрес кролика і стрес Льва». В ході розповіді молодь засвоює, що у одних людей спостерігається

підвищення активності, мобілізація сил, підвищення ефективності діяльності, у інших людей стрес може викликати дезорганізацію діяльності, різке падіння її ефективності, пасивність і загальне гальмування.

Молоді люди також можуть активно брати участь в мозковому штурмі «Якими способами можна допомогти собі подолати стрес?». Охоче висловлювати свою думку в ході дискусії «Чи застосовні психоактивні речовини як засіб впоратися зі стресом?». На занятті може бути організована робота в підгрупах з відпрацювання навичок використання способів подолання стресу.

Частина занять циклу спрямована на розширення знань серед молоді про здоров'я і здоровий спосіб життя, значущості здоров'я для кожної людини. На сьомому занятті пропонується тест «Я і моє здоров'я», який дає можливість поміркувати над своїми звичками і зрозуміти, що ж потрібно робити, щоб зберегти своє здоров'я в повному порядку на довгі роки.

Особливий інтерес у молоді може відзначитися на восьмому занятті «Це не варто твого життя!», яке проводиться у формі інтелектуальної гри. Тут учасники діляться на 4 команди. Далі в кілька турів здійснюються командні змагання. Останнім завданням пропонується розробити проекти.

Кожне заняття закінчується підведенням підсумків і рефлексією. Молоді люди спільно з педагогом робили висновки про те, що нового для себе вони дізналися в ході заняття, що сподобалося, що не сподобалося; які моменти викликали труднощі. Таким чином, здійснюється зворотний зв'язок, на підставі якого педагог оцінює ступінь розуміння проблеми студентами, виявити моменти, на які необхідно звернути увагу знову.

Вважаємо, що комплекс занять з профілактики алкогольної девіації має бути корисним в молодіжному середовищі, де можливо почерпнути і зробити для себе правильний вибір на користь здорового способу життя, задуматися про своє здоров'я і здоров'я своїх близьких.

Висновки до розділу 3.

У третьому розділі «Методичні аспекти профілактики алкогольної девіації в молодіжному середовищі» були визначені наступні питання:

1. Виділені особливості профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі.

Профілактика залежної поведінки в молодіжному середовищі просто необхідна і актуальна в даний час. Профілактика – це система заходів на різних рівнях соціально-психологічної організації, які спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я, і викоринення факторів ризику

Проблема алкоголізму молодих людей – проблема комплексна де її рішення може дати позитивний результат тільки за умови, що її реалізація буде здійснюватися зусиллями всіх суб'єктів діяльності. В даний час існує реальна потреба в розробці комплексу заходів, аж до проекту соціально-психологічної політики країни, спрямованої на профілактику, нейтралізацію і запобігання наслідків алкоголізму в інтересах індивіда і суспільства.

Узгоджена діяльність педагогів, батьків, психологів та інших служб в усіх напрямках профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі, системна організація роботи з молоддю, спрямована на боротьбу з алкоголізмом, в результаті може дати бажані результати

2. Обґрунтовані психологічні аспекти профілактики алкогольної девіації.

Комплекс занять з профілактики алкогольної девіації має бути корисним в молодіжному середовищі, де можливо почерпнути і зробити для себе правильний вибір на користь здорового способу життя, задуматися про своє здоров'я і здоров'я своїх близьких.

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичних та методичних аспектів проблеми прояву алкоголізму в молодіжному середовищі та її профілактики дозволив зробити наступні висновки.

1. Надана характеристика девіантної поведінки в психолого-педагогічних дослідженнях.

Девіантна поведінка визначається як «поведінка, зі стійкими проявами відхилень від соціальних норм, розглядаючи відхилення двох типів орієнтації: корисливої, агресивної орієнтації, і відхилення соціально пасивного типу»; це «відхиляюча від найважливіших соціальних норм, стійка поведінка особистості яка заподіює шкоду суспільству або самої особистості, супроводжується соціальною дезадаптацією» тощо.

2. Виявлені психологічні визначення поняття «молодь»: теоретичні та методологічні аспекти. Молодь, є добре вивченою соціально-демографічною групою, але поява нових форм комунікації та віртуальної взаємодії робить актуальним подальше вивчення даної соціальної групи.

Соціально-психологічний підхід представляє молодь соціальною групою, що виділяється в структурі суспільства по періоду вікової гормональної перебудови організму більшості людей, яка супроводжується підвищенням їх активності і соціальної мобільності, прагненням до підвищення соціального статусу. При цьому особлива увага приділяється психологічному стану людини, який особливим чином позначається на її соціальній поведінці. «Молодість» в даному підході позначена як період розвитку людської

3. Визначений алкоголізм як одна з форм девіантної поведінки та її прояв в молодіжному середовищі. Алкоголізм – це хронічне захворювання, що характеризується патологічною потребою людини в алкоголі, фізичною залежністю від алкоголю, психічної та соціальної деградацією, патологією внутрішніх органів, обміну речовин, Центральної і периферичної нервової

системи. Основними причинами прояву алкоголізму є: генетична схильність; особистість алкоголіка; ситуаційний і культурний вплив.

Наслідки алкоголізму страшні для самої людини, алкоголізм у якого стає головною причиною проблем зі здоров'ям, супроводжується порушеннями розумової і психічної активності. Наслідки алкоголізму зачіпають суспільство і погіршують генотип всієї нації.

4. Описані акцентуації характеру особистості за А. Є. Личко.

Акцентуації характеру – це крайні варіанти його норми, при яких окремі риси характеру надмірно посилені, чому виявляється виборча вразливість щодо певного роду психогенних: впливів при хорошій і навіть підвищеної стійкості до інших. Виділяють такі типи акцентуації характеру за Є. Личко: гіпертімний тип; циклоїдний тип; лабільний тип; астено-невротичний тип; сенситивний тип; тривожно-педантичний тип; інтровертований тип; збудливий тип; демонстративний тип; нестійкий тип; конформний тип.

Акцентуації характеру особливо чітко проявляються в підлітковому та молодіжному віці, так як особистість в даний період часу зазнає безліч змін внутрішніх, а середовище створює тиск зовні, через збіг даного періоду з випускними класами в школі.

5. Проведений короткий огляд традиційних методик спрямованих на вивчення алкогольної девіації. Емпіричне вивчення алкогольної девіації здійснювалося на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Одеської області. У дослідженні взяли участь студенти першого курсу, віку в діапазоні від 17 до 20 років у загальній кількості 20 осіб. Емпіричне дослідження було організовано в три етапи: підготовчий етап; організаційний етап; діагностичний етап; формуючий етап; заключний етап.

Відповідно до дослідницької роботи був підібраний діагностичний інструментарій: діагностичний опитувальник для виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П»; патохарактерологічний

діагностичний опитувальник (ПДО); анкетування з виявлення шкідливих звичок у студентів.

6 Проаналізовані та інтерпретовані результати дослідження за методиками. Аналізовані дані, отримані за допомогою діагностичного опитувальника для виявлення схильності до різних форм девіантної поведінки «ДАП-П», виявили що в середньому у 80 % студентів низький рівень девіантної поведінки і у 20 % студентів середній рівень.

За результатами діагностики проведеної методики ПДО А. Є. Личко нами були виявлені такі типи акцентуацій характеру: 6 – гіпертивного типу; 1 – епілептоїдного типу; 3 – нестійкого типу; 1 – епілептоїдно-нестійких типів; 4 – збудливий тип; 5 – конформний тип.

7. Виділені особливості профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі. Профілактика залежної поведінки в молодіжному середовищі просто необхідна і актуальна в даний час. Профілактика – це система заходів на різних рівнях соціально-психологічної організації, які спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я, і викорінення факторів ризику

Узгоджена діяльність педагогів, батьків, психологів та інших служб в усіх напрямках профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі, системна організація роботи з молоддю, спрямована на боротьбу з алкоголізмом, в результаті може дати бажані результати

8. Обґрунтовані психологічні аспекти профілактики алкогольної девіації. Комплекс занять з профілактики алкогольної девіації має бути корисним в молодіжному середовищі, де можливо почерпнути і зробити для себе правильний вибір на користь здорового способу життя, задуматися про своє здоров'я і здоров'я своїх близьких.

Таким чином, мета нашого дослідження – обґрунтувати проблему прояву алкогольної девіації в молодіжному середовищі та емпіричному дослідженні її профілактики, була досягнута, а завдання успішно виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беличева С.А. Основы превентивной психологии. М. : Просвещение, 1999. 421 с.
2. Бурмака Н.П. Личностные факторы формирования алкогольной аддикции. *Вісник Харків. ун-ту. Серія Психологія*, 2012. С. 26–29.
3. Буторіна, Н. Е. Ранній алкоголізм і коморбідна соматична патологія в підлітковому віці. *Медичний журнал*. 2011. № 1. С. 27 – 28.
4. Вельможина, О. С Проблеми профілактики алкоголізму. *Концепт*. 2017. № 3. С. 23
5. Волков, Б.С. Психология подросткового возраста: учебник. 4-е изд., перераб. и доп. М. : КНОРУС, 2016. 266 с.
6. Воронін, А. А. Дозвілля в дискурсі сучасного виховання молоді. *Суспільство і право*. 2011. № 2. С. 286-288.
7. Гагаркина, И. Г., Гончарова, Т. М., Шик, С. В., Хохрина, З. В. Девиантное поведение у детей и подростков. К.: Филиал МПСУ, 2015. 242 с.
8. Гнедова, С.Б. Формування і зміна особистості хворих на алкоголізм. *Фундаментальні дослідження*. 2013. № 1 (частина 3). с. 642-646.
9. Губенко О. Проблеми профілактики наркоманії, токсикоманії та алкоголізму: методологічні аспекти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. С. 33– 35.
10. Девіантна поведінка молоді та алкоголізм. *Основи психології і педагогіки: підруч. Х.*, 2013. С.243–256.
11. Дудник, Л. Алкоголізм як одна з форм девіантної поведінки в молодіжному середовищі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна психологія: проблеми і перспективи» (12 листопада 2020 р.). Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2020. 184 с. С. 66-72
12. Дудник, Л. Особливості профілактики алкоголізма в молодіжному середовищі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Сучасна психологія: проблеми і перспективи» (29 квітня 2021.). Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2021. 160 с. С.47-52

13. Єфремов, А. Ю. соціально-психологічні аспекти причин молодіжного алкоголізму. *Виховання і навчання: теорія, методика і практика: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Ч.: Інтерактив плюс. 2016. С. 57 – 59.

14. Загальна психологія. Навч. посіб. / [Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В.] К.: Центр учбової літератури, 2012. 296 с.

15. Заграєв, Г. Г. Акоголізм і пияцтво. Шляхи виходу з кризової ситуації. *Соціологічні дослідження*. 2009. № 8. С. 74-84.

16. Загребін, В.В. Підходи до визначення категорії «молодь». Концепт. 2014. № 2. С. 6

17. Зайцев, С. Б., Нікіфоров, Б. А. Девіації молоді: алкоголізація, наркотизація, проституція. *2-е видання, перероблене і доповнене*. М.: Центр соціологічних досліджень, 2001. 48 с.

18. Замятіна, А.А. Підлітковий алкоголізм як соціально - психологічна проблема. *NovaInfo*. 2015. № 35. С. 247 – 248.

19. Змановская, Е. В. Девиантное поведение личности и группы. С.-П.: Питер, 2011. 352 с.

20. Змановська, Є. В. Діагностика схильності до залежної поведінки на основі тесту Роршаха. *Вісник психотерапії*. 2017. № 62 (67). С. 74 – 86.

21. Зубок, Ю. А. Ризик як фактор соціального розвитку молоді: дис. д-ра соціол. наука. М. С. 167

22. Зубок, Ю.А. Молодь і молодіжна політика в сучасному суспільстві: *монографія*. М.: Перспектива, 2016. 166 с.

23. Івлієв, М.І. Алкоголізм в сучасній країні: війна за виживання. *Соціально-економічні явища і процеси*. 2013. № 11 (057). С. 43-47.

24. Карвасарский, Б.Д. Психотерапия. С-Пб.: Питер, 2008. 672 с.

25. Клейберг, Ю. А. Психология девиантного поведения. М.: Сфера, 2001. 160 с.
26. Ковальова, А. І., Луков В. А. Соціологія молоді. Теоретичне питання. М.: Соціум, С. 150
27. Ковальчук, М. А. Девиантное поведение. Профилактика, коррекция, реабилитация. М.: Владос, 2010. 288 с.
28. Колесов, Д.В. Беседы об антиалкогольном воспитании: *кн. для учителя*. М.: Просвещение, 1987. 80 с.
29. Кон, И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание. М.: Политиздат, 1987. С.85
30. Лeko Б.А. Психологічні особливості формування алкогольної установки в залежності від індивідуально-типологічних властивостей особистості. К., 2012. 225 с.
31. Леонгард, К. Акцентуовані особистості. 1999. 361с.
32. Лисенко І.П. Динаміка і корекція патопсихологічних симптомокомплексів у осіб, залежних від алкоголю та наркотиків. К., 2003. 44 с.
33. Лисовский, В.Т. Советское студенчество. Социологические очерки. М.: Мысль, 1990. С. 48
34. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера. М., 1983.
35. Лозовий, В. В. Профілактика залежностей: досвід створення системи первинної профілактики: *монографія*. М.: Альянсспрінт, 2011. 450 с.
36. Луніна, І.В. Відхиляюча поведінка молоді в умовах соціальних ризиків. *Науково-методичний електронний журнал «Концепт»*. 2015. № 1. С. 66-70.
37. Макарова, Ю. А. Профілактика алкоголізму у молоді. *Алея науки*. 2017. № 9. С. 726 - 729.
38. Максимова Н.Ю. Алкоголь: вживання і зловживання. *Безпека життєдіяльності*. 2004. №3. С. 23–27.

39. Матусевич, М. С. Організація профілактики девіантної поведінки в підлітковому віковому. *Молодий вчений*. 2014. № 3 (62). С. 958 – 960.
40. Менделевич, В. Д. Психология девиантного поведения. С.-Пет.: Речь, 2005. 445 с.
41. Морозова, Г. В., Рожнова, В.Є., Бабаян, Є. А., Алкоголізм: керівництво для лікарів. М.: Медицина, 1983. 432 с.
42. Моссін, О.А. Аналіз проблеми алкоголізму. *Концепт*. 2016. Т. 29. С. 65-69.
43. Науменко, Т. В., Смакотіна, Н. Л. Глобальні соціально-економічні процеси: *навчальний посібник*. М.: Наукова бібліотека, 2016. 560 с.
44. Погосов, А.В. Пивний алкоголізм у молоді. Клінічна картина, трансформація в інші форми залежності, профілактика: *посібник*. К.: ГЕОТАР-медіа, 2014. 240 с.
45. Позднякова, М.В. Виявлення підліткового алкоголізму та способи його профілактики. *Актуальні питання психології, педагогіки та освіти: збірник наукових праць за підсумками міжнародної науково-практичної конференції*. Ч. 2015. № 2. С. 167 - 169.
46. Райс, Ф. Психология подросткового возраста: *учебное пособие для вузов*. 12-е изд. М.: Питер , 2014. 812 с.
47. Ричкова, М.А. Дезадаптивний вплив: діагностика, корекція, профілактика. *Психологія*, 2015. С. 36.
48. Ростовська, Т. К. Сім'я в системі соціальних інститутів суспільства: *навчальний посібник*. М.: ВАКО, 2015. 372 с.
49. Ротай, Н. Як вивести Україну з алкогольної залежності. *Україна молода*. № 010. С. 3-5.
50. Скрипченко, О.В. Загальна психологія: Підручник / Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. - К.: Либідь, 2005. С. 464.
51. Ташуркаєв, У.І. Проблема алкоголізму. *Молодіжний навчальний план*. 2015. № 17 (97). С. 488-490.

52. Фрейд, З. Основные психологические теории в психоанализе. М.: АСТ, 2013. 400 с.
53. Х'елл Л., Зиглер Д. Теорії особистості. СПб.: Питер, 1999. 419 с.
54. Черемісіна, Н.С. Алкоголізм: глобальна проблема. *Соціально-економічні явища і процеси*. 2014. Т. 9. № 10. С. 163 – 167.
55. Чупров В.И. Развитие молодежи: концептуализация понятия. М., Наука.1992. С. 9
56. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности: Учебник. 2-е изд. М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2001. 512 с.
57. Шендрик, А.И. Субкультура. Социологическая энциклопедия. М., Мысль, 2003. Т. 2 С. 609
58. Шипицина, Л. М. Основные теоретические и практические направления первичной профилактики злоупотребления психоактивными веществами / Л. М. Шипицина, Л. С. Шпуленя, Н. А. Гусева. Наркология. 2002. №8. С. 5–15
59. Щедрій, Я. І. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2007. С. 133-135.
60. Яременко, О. Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді. К., 2010. 165 с.
61. Ярошевська В.М. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. К., 2007. С. 170-177.

ДОДАТКИ

Додаток А

Диагностический опросник для выявления склонности к различным формам девиантного поведения «ДАП-П»

Опросник содержит 48 вопросов (утверждений), на каждый из которых обследуемому предлагается выбрать один из 4 вариантов ответа:

«совершенно верно», «верно», «пожалуй, так», «нет, это совсем не так».

1. Я хорошо понял инструкцию к данной методике.
2. Люди, с которыми я пытаюсь находиться в дружеских отношениях, очень часто причиняют мне боль.
3. «За компанию» с товарищами я могу принять большое количество алкоголя.
4. Я считаю, что в некоторых ситуациях жизнь может потерять ценность для человека.
5. Я бываю излишне груб(а) с окружающими.
6. Мои друзья рассказывали, что в некоторых ситуациях они испытывали необычные состояния: видели красочные и интересные видения, слышали странные звуки и др.
7. Мои близкие друзья частенько уклонялись от учебных занятий (воспитательных мероприятий), считая их скучными, неинтересными.
8. Среди моих друзей были такие, которые вели такой образ жизни, что мне приходилось скрывать свою дружбу от родителей.
9. Мне кажется, окружающие плохо понимают меня, не ценят и недолюбливают.
10. В последнее время я замечаю, что стал(а) много курить. Это помогает мне отвлечься от проблем и хлопот.
11. Бывало, что по утрам у меня дрожали руки и голова просто «раскалывалась».

12. Я всегда стремился(лась) к дружбе с ребятами, которые были старше меня по возрасту.

13. Не могу заставить себя бросить курить, хотя знаю, что это вредно.

14. В состоянии агрессии я способен(а) на многое.

15. Среди моих близких родственников (отец, мать, братья, сестры) были судимые лица.

16. Часто я испытывал чувство невесомости тела, отрешенности от окружающего мира, нереальности происходящего.

17. На подрастающее поколение влияет так много обстоятельств, что усилия родителей и педагогов по их воспитанию оказываются бесполезными.

18. Если кто-нибудь виноват в моих неприятностях, я найду способ отплатить ему тем же.

19. Приятели, с которыми я дружу, не нравятся моим родителям.

20. Я считаю, что можно оправдать людей, выбравших добровольную смерть.

21. Я привык(ла) считать, что «око за око, зуб за зуб».

22. Я всегда раз в неделю выпиваю.

23. Если кто-то причинил мне зло, я отплачу ему тем же.

24. Бывало, что я слышал(а) голоса внутри моей головы, звучание собственных мыслей.

25. Смысл жизни не всегда бывает ясен, иногда его можно потерять.

26. У меня есть друзья, которые любят смотреть «мультики» после приема разных веществ.

27. В районе, где я проживаю, есть молодежные тусовки, которые активно враждуют между собой.

28. В последнее время, чтобы не сорваться, я вынужден(а) принимать успокоительные средства.

29. Я пыталась(лся) освободиться от некоторых пагубных привычек.

30. Я не осуждаю людей, которые совершают попытки уйти из жизни.

31. Употребляя алкоголь, я часто превышал свою норму.

32. Мои родители и родственники высказывали опасения в связи с моими выпивками.

33. В последнее время я часто испытывал(а) стресс, поэтому принимал(а) успокоительные средства.

34. Выбор добровольной смерти человеком в обычной жизни, безусловно, может быть оправдан.

35. В нашей школе был принят «ритуал прописки» новичков, и я активно в нем участвовал.

36. В последнее время у меня подавленное состояние, будущее кажется мне безнадежным.

37. У меня были неприятности во время учебы в связи с употреблением алкоголя.

38. Мне неприятно вспоминать и говорить о некоторых случаях, которые были связаны с употреблением алкоголя.

39. Мои друзья умеют хорошо «расслабиться» и получить удовольствие.

40. Можно согласиться с тем, что я не очень-то склонен выполнять многие законы, считая их неразумными.

41. Среди моих близких друзей были такие, которые часто уходили из дома, бродяжничали и т.д.

42. Я считаю, что мой отец злоупотреблял (злоупотребляет) алкоголем.

43. Я люблю играть в азартные игры. Они дают возможность «встряхнуть», «поймать свой шанс».

44. Я понимаю людей, которые не хотят жить дальше, если их предают родные и близкие.

45. Я не осуждаю друзей, которые курят «травку».

46. Нет ничего предосудительного в том, что люди пытаются испытать на себе некоторые необычные состояния.

47. В нашей семье были случаи добровольного ухода из жизни (или попытки ухода).

48. С некоторыми своими привычками я уже не смогу справиться, даже если очень захочу. Работа с опросником закончена, отложите бланк.

Обработка результатов

Обработка результатов обследования производится по каждому блоку в отдельности с помощью специальных «ключей», а также по всей методике в целом, путем суммирования баллов. При этом ответы оцениваются следующим образом:

- 0 — Нет, это совсем не так
- 1 — Пожалуй, так
- 2 — Верно
- 3 — Совершенно верно

В процессе обработки вначале необходимо обратить внимание на вопрос 1 (хорошо ли понял обследуемый инструкцию к данной методике).

Таблица 3.1

Результаты к методике «ДАП-П»

Наименование шкал методики	Низкие		Средние						Высокие	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Шкала «Аддиктивное поведение»	38 и >	37-31	30-26	25-19	18-13	12-8	7-6	5-4	3-2	1и<
Шкала «Делинквентное поведение»	33 и >	32-27	26-23	22-18	17-15	14-11	10-8	7-5	4-3	2и<
Шкала «Суицидальный риск»	16и>	15-13	12-10	9-7	6-5	4	3	2	1	0
Интегральная оценка («Девиантное поведение»)	100и >	88-83	82-68	67-54	53-45	44-33	32-26	25-19	18-15	14 и <

Баллы по методике											
-------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Примечание.

Показатели, соответствующие 1—2 пункту, говорят о высокой склонности к девиантному поведению;

показатели, соответствующие 3—8 пунктам, — о значительной предрасположенности;

показатели, соответствующие 9-10 пунктам, — о низкой склонности (или отсутствии) к девиантному поведению.

Уровень склонности к **аддиктивному поведению** (шкала АДП) оценивается по следующим номерам вопросов:

3, 6, 10, 11, 13, 16, 22, 24, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 48.

Уровень склонности к **делинквентному поведению** (шкала ДП) оценивается по следующим номерам вопросов:

5, 7, 8, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 27, 35, 40, 41.

Уровень **суицидальной предрасположенности** (шкала СР) оценивается по следующим номерам вопросов:

2, 4, 9, 20, 25, 30, 34, 36, 44, 47.

При дальнейшей обработке «сырые» значения по отдельным шкалам суммируются, определяется суммарный балл (склонность к девиантным формам поведения), который затем переводится в 10-балльную шкалу нормального распределения (пунктам).

ТЕКСТ ПДО И КОД РАСШИФРОВКИ РЕЗУЛЬТАТОВ

(для педагога-психолога)

I. САМОЧУВСТВИЕ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование (наиболее подходящие выборы)	2-е исследование (наиболее отвергаемые выборы)
1	У меня почти всегда плохое самочувствие	А	
2	Я всегда себя чувствую бодрым и полным сил	ГММ	d
3	Недели хорошего самочувствия чередуются у меня с неделями, когда я чувствую себя плохо	Ц	
4	Мое самочувствие часто меняется иногда по несколько раз в день	П	
5	У меня почти всегда что-нибудь болит	АА	
6	Плохое самочувствие возникает у меня после огорчений и беспокойств		
7	Плохое самочувствие появляется у меня от волнений и ожидания неприятностей		
8	Я легко переношу боль и физические страдания	Ц	
9	Мое самочувствие вполне удовлетворительное	ННД	
10	У меня встречаются приступы плохого самочувствия с раздражительностью и чувством тоски		С
11	Самочувствие мое очень зависит от того, как относятся ко мне окружающие		
12	Я очень плохо переношу боль и физические страдания		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

II. НАСТРОЕНИЕ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Как правило, настроение у меня очень хорошее	ГН	
2	Мое настроение легко меняется от незначительных причин	П	Г
3	У меня настроение портится от ожидания возможных неприятностей, беспокойства за близких, неуверенности в себе		
4	Мое настроение зависит от общества, в котором я нахожусь		
5	У меня почти всегда плохое настроение		
6	Мое плохое настроение зависит от плохого самочувствия	ЦА	
7	Мое настроение улучшается, когда меня оставляют одного	Ш	
8	У меня бывают приступы мрачной раздражительности, во время которых достается окружающим		
9	У меня не бывает уныния и грусти, но может быть жесточенность и гнев		
10	Малейшие неприятности сильно огорчают меня	СЛ	d
11	Периоды очень хорошего настроения сменяются у меня периодами плохого настроения	Т	
12	Мое настроение обычно такое же, как у окружающих меня людей		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

III. СОН И СНОВИДЕНИЯ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я хорошо сплю, а сновидениям значения не придаю	ГНММ	
2	Сон у меня богат яркими сновидениями		Э
3	Перед тем, как уснуть, я люблю помечтать	К	
4	Я плохо сплю ночью и чувствую сонливость днем	Ad	В
5	Я сплю мало, но встаю бодрым; сны вижу редко		Ц
6	Сон у меня очень крепкий, но иногда бывают жуткие, кошмарные сновидения	Ц	
7	У меня плохой и беспокойный сон и часто бывают мучительно тоскливые сновидения	А	
8	Бессонница у меня наступает периодически без видимых причин		
9	Я не могу спокойно спать, если утром надо вставать в определенный час		
10	Если меня что то расстроит, я долго не могу уснуть	ЛА	
11	Я часто вижу разные сны то радостные, то неприятные		
12	По ночам у меня бывают приступы страха		
13	Мне часто снится, что меня обижают		
14	Я могу свободно регулировать свой сон		А
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

IV. ПРОБУЖДЕНИЕ ОТ СНА

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Мне трудно проснуться в назначенный час	Э	Л
2	Просыпаюсь я с неприятной мыслью, что надо идти на работу или на учебу		К
3	В одни дни я встаю веселым и жизнерадостным, в другие безо всякой причины с утра угнетен и уныл	Т	
4	Я легко просыпаюсь, когда мне нужно	Ц	
5	Утро для меня самое тяжелое время суток		
6	Часто мне не хочется просыпаться	Ф	
7	Проснувшись, я нередко еще долго переживаю то, что видел во сне		ЛМ
8	Периодами я утром чувствую себя бодрым, периодами разбитым	А	
9	Утром я встаю бодрым и энергичным	НН	
10	С утра я более активен и мне легче работать, чем вечером		
11	Нередко бывало, что проснувшись, я не мог сразу сообразить, где я и что со мной	д	
12	Я просыпаюсь с мыслью, что сегодня надо будет сделать	Ц	
13	Проснувшись, я люблю полежать в постели и помечтать		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

V. АППЕТИТ И ОТНОШЕНИЕ К ЕДЕ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Неподходящая обстановка, грязь и разговоры о неаппетитных вещах никогда не мешали мне есть	Ш	
2	Периодами у меня бывает волчий аппетит, периодами есть ничего не хочется	Т	
3	Я ем очень мало, иногда долго ничего не ем	А	ЦЭМ
4	Мой аппетит зависит от настроения: то ем с удовольствием, то нехотя и через силу		
5	Я люблю лакомства и деликатесы	ЛЛП	
6	Нередко я стесняюсь есть при посторонних	СТ	
7	У меня хороший аппетит, но я не обжора	М	
8	Есть кушанья, которые вызывают у меня тошноту и рвоту		
9	Я предпочитаю есть немного, но очень вкусное		
10	У меня плохой аппетит		
11	Я люблю сытно поесть	Н	
12	Я ем с удовольствием и не люблю ограничивать себя в еде		
13	Я боюсь испорченной пищи и всегда тщательно проверяю ее свежесть и доброкачественность		
14	Мне легко можно испортить аппетит		
15	Еда меня интересует прежде всего как средство поддержать здоровье	М	
16	Я стараюсь придерживаться диеты, которую сам разработал		И
17	Я плохо переношу голод быстро слабею	Ц	
18	Я знаю, что такое чувство голода но не знаю, что такое аппетит		
19	Еда не доставляет мне большого удовольствия		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

VI. ОТНОШЕНИЕ К СПИРТНЫМ НАПИТКАМ¹

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Мое желание выпить зависит от настроения	+2	Ц
2	Я избегаю пить спиртное, чтоб не проболтаться		
3	Периодами я выпиваю очень охотно, периодами меня к спиртному не тянет	М+1	
4	Люблю выпить в веселой и хорошей компании	ГГ+2	С-1
5	Я боюсь пить спиртное, потому что опьянев, могу вызвать насмешки и презрение	-1	+2
6	Спиртное не вызывает у меня веселого настроения	-1	+1
7	К спиртному я испытываю отвращение	С-3	ЦЛ+2
8	Спиртным я стараюсь заглушить приступ плохого настроения, тоски или тревоги	+1	Ф
9	Я избегаю пить спиртное из-за плохого самочувствия и сильной головной боли впоследствии	П	
10	Я не пью спиртного, так как это противоречит моим принципам	СПП-3	+1
11	Спиртные напитки меня пугают		И
12	Выпив немного, я особенно ярко воспринимаю окружающий мир	Цd	
13	Я выпиваю со всеми, чтобы не нарушать компанию	А	Л
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	ОЭ

VII. СЕКСУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Половое влечение меня мало беспокоит	ННД	М
2	Малейшая неприятность подавляет у меня половое влечение		Ц
3	Я предпочитаю жить мечтами о подлинном счастье, чем разочаровываться в жизни		
4	Периоды сильного полового влечения чередуются у меня с периодами холодности и безразличия		
5	В половом отношении я быстро возбуждаюсь, но быстро успокаиваюсь и охлаждаю		НН
6	При нормальной семейной жизни не существует никаких половых проблем		
7	У меня сильное половое влечение, которое мне трудно сдерживать		КВ
8	Моя застенчивость мне очень сильно мешает		ИИ
9	Измены бы я никогда не простил		
10	Я считаю, что половое влечение нельзя сдерживать, иначе оно мешает плодотворной работе	М	
11	Наибольшее удовольствие мне доставляет флирт и ухаживание		ЛС
12	Я люблю анализировать свое отношение к половым проблемам, свое собственное влечение		
13	Я нахожу ненормальности в своем половом влечении и стараюсь бороться с ними		ГЛ
14	Считаю, что половым проблемам не следует придавать большого значения	ЛИ	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

¹ Цифрами обозначены баллы шкалы V (психологической склонности к алкоголизации).

VIII. ОТНОШЕНИЕ К ОДЕЖДЕ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Люблю костюмы яркие и броские		АВ
2	Считаю, что одетым надо быть всегда прилично, потому что встречают "по одежке"		
3	Для меня главное, чтобы одежда была удобной, аккуратной и чистой		
4	Люблю одежду модную и необычную, которая невольно привлекает взоры	ИИ	К
5	Никогда не следую общей моде, а ношу то, что мне самому понравилось	АС	
6	Люблю одеваться так, чтобы было к лицу	КФ	
7	Не люблю слишком модничать, считаю - надо одеваться как все		
8	Часто беспокоюсь, что мой костюм не в порядке		
9	Об одежде я мало думаю		
10	Мне часто кажется, что окружающие осуждают меня за мой костюм		
11	Предпочитаю темные и серые тона		
12	Временами мне хочется одеться модно и ярко, временами своей одеждой не интересуюсь		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

IX. ОТНОШЕНИЕ К ДЕНЬГАМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Нехватка денег меня раздражает		М
2	Деньги меня совершенно не интересуют	Ц	ЭИД
3	Очень огорчаюсь и расстраиваюсь, когда денег не хватает		
4	Не люблю заранее рассчитывать все расходы, легко беру в долг, даже если знаю, что к сроку отдать мне будет трудно	ИМ	
5	Я очень аккуратен в денежных делах и, зная неаккуратность многих, не люблю давать в долг		
6	Если у меня взяли в долг, я стесняюсь об этом напомнить	ЛА	И
7	Я всегда стараюсь оставить деньги про запас на непредвиденные расходы		
8	Деньги мне нужны только для того, чтобы как-нибудь прожить		
9	Стараюсь быть бережливым, но не скупым, люблю тратить деньги с толком		
11	Всегда боюсь, что мне не хватит денег, и очень не люблю брать в долг		
12	Периодами я к деньгам отношусь легко и трачу их не задумываясь, периодами все пугаюсь остаться без денег		
13	Я никогда никому не позволяю ущемлять меня в деньгах		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

X. ОТНОШЕНИЕ К РОДИТЕЛЯМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Очень боюсь остаться без родителей	П	
2	Я считаю, что родителей надо уважать, даже если хранишь в сердце против них обиды		
3	Люблю и привязан, но бывает сильно обижаюсь и даже сержусь	ЛЛВ	
4	В одни периоды мне кажется, что меня слишком опекали, в другие - укоряю себя за непослушание и причиненные родным огорчения		
5	Мои родители не дали мне того, что необходимо в жизни	Е	К
6	Упрекаю их в том, что в детстве они недостаточно уделяли внимания моему здоровью		
7	Очень люблю (любил) одного из родителей		
8	Я люблю их, но не переношу, когда мною распоряжаются и командуют	ЕФФ	
9	Очень люблю мать и боюсь, что с ней что-нибудь случится	ПП	
10	Упрекаю себя за то, что недостаточно сильно люблю (любил) родителей	М	
11	Они меня слишком сильно притесняли и во всем навязывали свою волю	Е	ГЛПЭ
12	Мои родные меня не понимают и кажутся мне чужими	ШЕ	
13	Я считаю себя виноватым перед ними	Эd	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	ОЕ	О

XI. ОТНОШЕНИЕ К ДРУЗЬЯМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Мне не раз приходилось убеждаться, что дружат из выгоды	Д	
2	Хорошо себя чувствую с тем, кто мне сочувствует		
3	Для меня важен не один друг, а дружный хороший коллектив	ГЦ	d
4	Я ценю такого друга, который, умеет меня выслушать, приободрить, вселить уверенность, успокоить	К	
5	О друзьях, с кем пришлось расстаться, я долго не скучаю и быстро нахожу новых		
6	Я чувствую себя таким больным, что мне не до друзей		И
7	Моя застенчивость мешает мне подружиться с тем, с кем мне хотелось бы	СС	
8	Я легко завязываю дружбу, но часто разочаровываюсь и охлаждаю		
9	Я предпочитаю тех друзей, которые внимательны ко мне		
10	Я сам выбираю себе друга и решительно бросаю его, если разочаровываюсь в нем		
11	Я не могу найти себе друга по душе		
12	У меня нет никакого желания иметь друга		Д
13	Периодами я люблю большие дружеские компании, периодами избегаю их и ищу одиночества		
14	Жизнь научила меня не быть слишком откровенным даже с друзьями	Л	
15	Люблю иметь много друзей и тепло отношусь к ним	А	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XII. ОТНОШЕНИЕ К ОКРУЖАЮЩИМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я окружен глупцами, невеждами и завистниками		
2	Окружающие мне завидуют и потому ненавидят меня		ЭФ
3	В одни периоды мне хорошо с людьми, в другие периоды они меня тяготят		
4	Я считаю, что самому не следует выделяться среди окружающих		
5	Стараюсь жить так, чтобы окружающие не могли сказать обо мне ничего плохого	ММ	
6	Мне кажется, что окружающие меня презирают и смотрят на меня свысока		
7	Легко схожусь с людьми в любой обстановке	Г	С
8	Больше всего со стороны окружающих я ценю внимание к себе		
9	Я быстро чувствую хорошее или недоброжелательное отношение к себе и также отношусь сам		
10	Я легко ссорюсь, но быстро мирюсь	В	С
11	Я часто и подолгу размышляю, правильно или неправильно я что-нибудь сказал или сделал в отношении окружающих		
12	Людное общество меня быстро утомляет и раздражает		
13	От окружающих я стараюсь держаться подальше		П
14	Я не знаю своих соседей и не интересуюсь ими		
15	Мне часто кажется, что окружающие подозревают меня в чем-то плохом		
16	Мне приходилось терпеть от окружающих много обид и обманов и это всегда настораживает меня	d	
17	Мне часто кажется, что окружающие смотрят на меня, как на никчемного и ненужного человека		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XIII. ОТНОШЕНИЕ К НЕЗНАКОМЫМ ЛЮДЯМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я отношусь настороженно к незнакомым людям и невольно опасаясь зла с их стороны	ЭЭ	Г
2	Бывает, что незнакомый человек мне сразу внушает доверие и симпатию		ЭЭ
3	Я избегаю новых знакомств		
4	Незнакомые люди внушают мне беспокойство и тревогу		
5	Прежде чем познакомиться, я всегда хочу узнать, что это за человек, что говорят о нем люди		
6	Я никогда не доверяюсь незнакомым людям и не раз убеждался, что в этом я прав		
7	Если незнакомые проявляют интерес ко мне, то и я с интересом отношусь к ним		
8	Незнакомые люди меня раздражают, к знакомым я уже как-то привык	Ц	Г
9	Я охотно и легко завожу новые знакомства	ГЦ	С
10	Временами я охотно знакомлюсь с новыми людьми, временами ни с кем знакомиться не хочется		
11	В хорошем настроении я легко знакомлюсь, в плохом - избегаю знакомств		
12	Я стесняюсь незнакомых людей и боюсь заговорить первым	СС	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XIV. ОТНОШЕНИЕ К ОДИНОЧЕСТВУ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я считаю, что всякий человек не должен отрываться от коллектива	И	ШШ
2	В одиночестве я чувствую себя спокойнее	СШШ	
3	Я не переношу одиночества и всегда стремлюсь быть среди людей	ГЭН	СПШШШ
4	Периодами мне лучше среди людей, периодами предпочитаю одиночество	ЛА	
5	В одиночестве я размышляю или беседую с воображаемым собеседником		ЭИВ
6	В одиночестве я скучаю по людям, а среди людей быстро устаю и ищу одиночества	d	
7	Большей частью я хочу быть на людях, но иногда хочется побыть одному		
8	Я не боюсь одиночества	Ш	
9	Я боюсь одиночества и тем не менее так получается, что нередко оказываюсь в одиночестве		
10	Я люблю одиночество		
11	Одиночество я переношу легко, если только оно не связано с неприятностями	Л	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XV. ОТНОШЕНИЕ К БУДУЩЕМУ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я мечтаю о счастливом будущем, но боюсь неприятностей и неудач		
2	Будущее кажется мне мрачным и бесперспективным		
3	Я стараюсь жить так, чтобы будущее было хорошим	М	
4	В будущем меня больше всего беспокоит мое здоровье		
5	Я убежден, что в будущем исполнятся мои желания и планы	ГГ	
6	Не люблю много раздумывать о своем будущем		
7	Мое отношение к будущему часто и быстро меняется: то строю радужные планы, то будущее кажется мне мрачным	П	
8	Я утешаю себя тем, что в будущем исполнятся все мои желания	Э	
9	Я всегда невольно думаю о возможных неприятностях и бедах, которые могут случиться в будущем		
10	Мои планы на будущее я люблю разрабатывать в малейших деталях и во всех деталях стараюсь их осуществить	П	
11	Я уверен, что в будущем докажу всем свою правоту	d	
12	Я живу своими мыслями и меня мало волнует, каким в действительности окажется мое будущее		
13	Периодами мое будущее кажется мне светлым, периодами – мрачным		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XVI. ОТНОШЕНИЕ К НОВОМУ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Периодами я легко переношу перемены в своей жизни и даже люблю их, но периодами начинаю их бояться и избегать		
2	Новое меня привлекает, но вместе с тем беспокоит и тревожит		
3	Я люблю перемены в жизни - новые впечатления, новых людей, новую обстановку вокруг		
4	У меня бывают моменты, когда я жадно ищу новые впечатления и новые знакомства, но бывает, когда я избегаю их		
5	Я сам люблю придумывать новое, все переиначивать и делать по-своему, не так, как все	Ш	
6	Новое меня привлекает, но часто быстро утомляет и надоедает		Э
7	Не люблю всяких новшеств, предпочитаю раз установленный порядок		ИД
8	Я боюсь перемен в жизни: новая обстановка меня пугает	d	
9	Новое приятно, если только обещает для меня что-то хорошее	ЛЭ	
10	Меня привлекает лишь то новое, что соответствует моим принципам и интересам	ПШШЭ	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XVII. ОТНОШЕНИЕ К НЕУДАЧАМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Свои неудачи я переживаю сам и ни у кого не ищу сочувствия и помощи	ШВ	ППЭ
2	Периоды, когда я активно борюсь с неудачами, чередуются у меня с периодами, когда у меня от малейших неудач опускаются руки		ЭЭ
3	Неудачи приводят меня в отчаяние	Э	В
4	Неудачи вызывают у меня сильное раздражение, которое я изливаю на невинных		
5	Если случается неудача, то я всегда ищу что же я сделал неправильно	И	
6	Неудачи вызывают у меня протест и негодование и желание их преодолеть		
7	Если в моих неудачах кто-то виноват, я не оставляю его безнаказанным	ЭЭd	
8	При неудачах мне хочется убежать куда-нибудь подальше и не возвращаться		Л
9	Бывает, что малейшие неудачи приводят меня в уныние, но бывает, что серьезные неприятности я переношу стойко		
10	Неудачи меня пугают, и я прежде всего виню самого себя	П	Ц
11	Неудачи меня не задевают, я не обращаю на них внимания		
12	При неудачах я еще больше мечтаю о свершении своих желаний		
13	Я считаю, что при неудачах нельзя отчаиваться	К	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XVIII. ОТНОШЕНИЕ К ПРИКЛЮЧЕНИЯМ И РИСКУ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Люблю всякие приключения, даже опасные, охотно иду на риск	Г	СС
2	Я много раз взвешиваю все "за" и "против" и все никак не решаюсь рискнуть	С	
3	Мне не до приключений, а рискую я только, если к этому принуждают обстоятельства	СМ	
4	Я не люблю приключений и избегаю риска		
5	Я люблю мечтать о приключениях, но не ищу их в жизни		ЭЭ
6	Временами я люблю приключения, и часто рискую, но временами приключения и риск становятся мне не по душе	В	
7	Приключения я люблю только веселые и те, что хорошо кончаются	Ф	
8	Я специально не ищу приключений и риска, но иду на них, когда это требует мое дело		
9	Приключения и риск меня привлекают, если в них мне достается первая роль	Г	
10	Бывает, что риск и азарт меня совершенно опьяняют		ЛН
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XIX. ОТНОШЕНИЕ К ЛИДЕРСТВУ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я могу идти впереди других в рассуждениях но не в действиях	Ц	
2	Я люблю быть первым в компании, руководить и направлять других		
3	Я люблю опекать кого-либо, кто мне понравится		
4	Я всегда стремлюсь учить людей правилам и порядку		И
5	Одним людям я нехотя подчиняюсь, другими командую сам		
6	Периодами я люблю "задавать тон", быть первым, но периодами мне это надоедает		
7	Я люблю быть первым там, где меня любят, бороться за первенство я не люблю	ПП	
8	Я не умею командовать другими	ЛС	
9	Я не люблю командовать другими - ответственность меня пугает		И
10	Всегда находятся люди, которые слушаются меня и признают мой авторитет		
11	Я люблю быть первым, чтобы мне подражали, за мной бы следовали другие		
12	Я охотно слеую за авторитетными людьми		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XX. ОТНОШЕНИЕ К КРИТИКЕ И ВОЗРАЖЕНИЯМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я не слушаю критики и возражений и всегда думаю и делаю по-своему	ШШЕ	К
2	Слушая возражения и критику, я ищу доводы в свое оправдание, но не всегда решаюсь их высказать		
3	Возражения и критика меня особенно раздражают, когда я устал и плохо себя чувствую		
4	Критика и осуждения в мой адрес лучше равнодушия и пренебрежения ко мне		
5	Не люблю, когда меня критикуют и когда мне возражают - сержусь и не всегда могу сдержать свой гнев	Е	Л
6	Когда меня критикуют или мне возражают, это меня сильно огорчает и приводит в уныние		
7	От критиков мне хочется убежать подальше	НEd	
8	В одни периоды критику и возражения переношу легко, в другие - очень болезненно	Т	
9	Возражения и критика меня очень огорчают, если они резкие и грубые по форме, даже если они касаются мелочей	А	
10	Я не слышал еще справедливой критики в свой адрес или справедливых возражений моим доводам	Е	ПП
11	Я стараюсь правильно реагировать на критику	Ц	d
12	Я убедился, что критикуют обычно только для того, чтобы тебе напакостить или самим выдвинуться	Е	И
13	Если меня критикуют или мне возражают, мне всегда начинает казаться, что другие правы, а я нет		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	OE	AO

XXI. ОТНОШЕНИЕ К ОПЕКЕ И НАСТАВЛЕНИЯМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Я слушаю наставления только тех, кто имеет на это право	ЦПМ	
2	Я охотно слушаю те наставления, которые касаются моего здоровья	ЭЭ	
3	Не выношу, когда меня опекают и за меня все решают	ДЕ	
4	Я не нуждаюсь в наставлениях	Е	
5	Я охотно слушаю того, кто, знаю, меня любит		
6	Я стараюсь слушать полезные наставления, но это не всегда у меня получается	ЦЛ	
7	Временами все наставления пролетают мимо моих ушей, и по временам я ругаю себя за то, что не слушал их раньше		
8	Совершенно не переношу наставлений, если они даются начальственным тоном	Е	
9	Я внимательно слушаю наставления и не противлюсь, когда меня опекают		И
10	Я охотно слушаю те наставления, что мне приятны, и не переношу тех, что мне не по душе		
11	Я люблю, когда обо мне заботятся, но не люблю, чтобы мною командовали	ИИЕФФ	
12	Я не решаюсь прервать даже вовсе никчемные для меня наставления или избавиться от ненужного для меня покровительства		И
13	Наставления вызывают у меня желание делать все наоборот	ЕФФФ	
14	Я допускаю опеку над собой в повседневной жизни, но не над моим душевным миром	ЕФФ	
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	OE	O

XXII. ОТНОШЕНИЕ К ПРАВИЛАМ И ЗАКОНАМ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Когда правила и законы мне мешают, это вызывает у меня раздражение	Е	К
2	Всегда считаю, что для интересного и заманчивого дела всякие правила и законы можно обойти	ГГЕ	С
3	Логически обоснованные правила стараюсь соблюдать		
4	Я часто боюсь, что меня по ошибке примут за нарушителя законов	d	Г
5	Ужасно не люблю всякие правила, которые меня стесняют	Е	Л
6	Периоды, когда я не очень слежу за тем, чтобы соблюдать все правила и законы, чередуются с периодами, когда я упрекаю себя за недисциплинированность		
7	Всякие правила и распорядок вызывают у меня желание нарочно их нарушать	Е	Ц
8	Правила и законы я всегда соблюдаю		ddd
9	Всегда слежу за тем, чтобы все соблюдали правила		И
10	Часто упрекаю себя за то, что нарушаю правила и не строго соблюдаю законы	d	
11	Я стараюсь соблюдать правила и законы, но это не всегда мне удается	ЛФ	
12	Строго следую тем правилам, которые считаю справедливыми, борюсь с теми, которые считаю несправедливыми		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	ОЕ	О

XXIII. ОЦЕНКА СЕБЯ В ДЕТСТВЕ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	В детстве я был робким и плаксивым		
2	Очень любил сочинять всякие сказки и фантастические истории	Г	
3	В детстве я избегал шумных и подвижных игр		
4	Я был как все дети и ничем не отличался от своих сверстников.	Д	Ц
5	Периодами мне кажется, что в детстве я был живым и веселым, периодами начинаю думать, что был очень непослушным и беспокойным		
6	Я с детства был самостоятельным и решительным		
7	В детстве я был веселым и отчаянным	Г	С
8	В детстве я был обидчивым и чувствительным	СС	
9	В детстве я был очень непоседливым и болтливым		
10	В детстве я был таким же как сейчас: меня легко было огорчить, но легко успокоить и развеселить	Л	
11	С детства я стремился к аккуратности и порядку		ИИ
12	В детстве я любил играть один или смотреть издали, как играют другие дети		Л
13	В детстве я больше любил беседовать со взрослыми, чем играть со сверстниками	И	
14	В детстве я был капризным и раздражительным	ЭЭ	Л
15	В детстве я плохо спал и плохо ел		
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XXIV. ОТНОШЕНИЕ К ШКОЛЕ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Любил вместо школьных занятий отправиться с товарищами погулять или сходить в кино	ГЭИНН	
2	Сильно переживал замечания и отметки, которые меня не удовлетворяли	Э	ЭЭН
3	В младших классах любил школу, потом она стала меня тяготить	Ц	
4	Периодами любил школу, периодами она мне начинала надоедать	Ф	
5	Не любил школу, потому что педагоги относились ко мне несправедливо		
6	Школьные занятия меня очень сильно утомляли	d	
7	Больше всего любил школьную самодетельность		
8	Любил школу, потому что там была веселая компания		
9	Стеснялся ходить в школу: боялся насмешек и грубости		И
10	Очень не любил физкультуры		
11	Посещал школу регулярно и всегда активно участвовал в общественной работе		IIIIdd
12	Школьная обстановка меня очень тяготила		
13	Старался аккуратно выполнять все задания	Ц	d
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

XXV. ОЦЕНКА СЕБЯ В ДАННЫЙ МОМЕНТ

№ выбора	Тема и предлагаемые выборы	Баллы по шкале объективной оценки	
		1-е исследование	2-е исследование
1	Мне не хватает холодной рассудительности	М	Г
2	Временами я доволен собой, временами ругаю себя за нерешительность и вялость	ТТ	
3	Я слишком мнителен, без конца тревожусь и беспокоюсь обо всем	А	
4	Я не виновен в том, что возбуждаю зависть у других		
5	Мне не хватает усидчивости и терпения		
6	Считаю, что я ничем не отличаюсь от большинства людей		III
7	Мне не хватает решительности		
8	Я не вижу у себя больших недостатков	ЭИ	А
9	В хорошие минуты я вполне доволен собой, в минуты дурного настроения мне кажется, что мне не хватает то одного, то другого качества		
10	Я слишком раздражителен		М
11	Другие находят у меня крупные недостатки, я считаю, что они преувеличивают	d	
12	Я страдаю от того, что меня не понимают	ШИ	
13	Я чрезмерно чувствителен и обидчив	С	М
0	Ни одно из определений ко мне не подходит	О	О

РЕГИСТРАЦИОННЫЙ ЛИСТ
к характерологическому диагностическому опроснику
(образец для студентов)

Фамилия, имя, отчество

Опросный лист основного исследования № 1

Поставьте в графе «Номер выбранных ответов» номера тех ответов в таблицах, которые наиболее для Вас подходят. Более трех выборов в одной таблице делать не разрешается.

№	Названия таблиц	№ выбранных ответов	Раскодирование	
			ОШ	
1	Самочувствие			
2	Настроение			
3	Сон и сновидения			
4	Пробуждение ото сна			
5	Аппетит и отношение к еде			
6	Отношение к спиртным напиткам			
7	Сексуальные проблемы			
8	Отношение к одежде			
9	Отношение к деньгам			
10	Отношение к родителям			
11	Отношение к друзьям			
12	Отношение к окружающим			
13	Отношение к незнакомым людям			
14	Отношение к одиночеству			
15	Отношение к будущему			
16	Отношение к новому			

17	Отношение к неудачам			
18	Отношение к приключениям и риску			
19	Отношение к лидерству			
20	Отношение к критике и возражениям			
21	Отношение к опеке и наставлениям			
22	Отношение к правилам и законам			
23	Оценка себя в детстве			
24	Отношение к школе			
25	Оценка себя в данный момент			

РЕГИСТРАЦИОННЫЙ ЛИСТ
к характерологическому диагностическому опроснику
(образец для студентов)

Фамилия, имя, отчество _____

Опросный лист основного исследования № 2

Поставьте в графе «Номер выбранных ответов» номера тех ответов в таблицах, которые наименее для Вас подходят. Более трех выборов в одной таблице делать не разрешается.

№	Названия таблиц	№ выбранных ответов	Раскодирование	
			ОШ	
1	Самочувствие			
2	Настроение			
3	Сон и сновидения			
4	Пробуждение ото сна			
5	Аппетит и отношение к еде			
6	Отношение к спиртным напиткам			
7	Сексуальные проблемы			
8	Отношение к одежде			
9	Отношение к деньгам			
10	Отношение к родителям			
11	Отношение к друзьям			
12	Отношение к окружающим			
13	Отношение к незнакомым людям			
14	Отношение к одиночеству			
15	Отношение к будущему			
16	Отношение к новому			

17	Отношение к неудачам			
18	Отношение к приключениям и риску			
19	Отношение к лидерству			
20	Отношение к критике и возражениям			
21	Отношение к опеке и наставлениям			
22	Отношение к правилам и законам			
23	Оценка себя в детстве			
24	Отношение к школе			
25	Оценка себя в данный момент			

АНКЕТА**по выявлению вредных привычек у студентов.**

Курс _____

Дорогой друг!

Просим тебя ответить на вопросы, которые помогут оценить отношение молодежи к курению, алкогольным напиткам, наркотическим веществам. Поставь, пожалуйста, «галочку» около подходящих для тебя ответов или подчеркни нужный ответ.

1. Как ты считаешь, курение вредно?

да нет не очень не знаю

2. В каком приблизительно возрасте ты впервые попробовал курить?

до 10 лет 12-13 лет 16-17 лет 10-11 лет 14-15 лет не пробовал

3. Как ты считаешь, по каким причинам ребята начинают курить?

- не хотелось отстать от друзей, которые курили

- чтобы понравиться девочке (мальчику)

- из любопытства

- чтобы почувствовать себя взрослее

- чтобы легче было общаться

- заставили старшие ребята

- другое

4. Если куришь в настоящее время, то как много?

- много (сколько штук в день?) _____

- средне (сколько штук в день?) _____

- очень редко (сколько штук в день и как редко?) _____

- мало (сколько штук в день?) _____

- не курю

5. В каких местах ребята обычно курят?

дома на улице, во дворе в школе, около школы другое

6. Знают ли родители, что ты куришь или пробовал курить?

знают не знают не курю

7. Считаешь ли ты, что алкоголь, входящий в вино, водку, пиво, вреден для организма?

да нет точно не уверен все зависит от количества

8. В каком приблизительно возрасте ты впервые попробовал спиртные напитки?

до 10 лет 10-11 лет 12-13 лет 14-15 лет 16-17 лет не пробовал

9. Как часто тебе случается употреблять алкогольные напитки в настоящее время?

- только на праздники
- очень редко (до 5 раз в год)
- 1-2-3 раза в месяц
- в среднем 1 раз в неделю
- другое _____
- не употребляю

10. Какие алкогольные напитки ты чаще всего употребляешь?

Пиво вино водку другое не употребляю

11. Знаешь ли ты, что пиво – такой же алкогольный напиток, как вино и водка, и вызывает алкогольную зависимость?

Да нет

12. Как ты считаешь, почему ребята начинают употреблять алкогольные напитки?

- так принято в семье
- за компанию с товарищами
- из любопытства
- просто так, от нечего делать
- после каких-то неприятностей
- другое _____

13. Приходилось ли тебе когда-нибудь пробовать наркотические или токсиманические средства?

Нет да (что именно?) _____

14. Случается ли тебе в настоящее время употреблять какие-либо наркотические или токсиманические средства?

Нет да (что именно?) _____

15. Откуда ты узнаешь о табаке, алкоголе, наркотиках и их воздействиях на организм человека?

- на уроках по разным предметам
- из собственных наблюдений за людьми, их употребляющих
- на специальных занятиях в школе
- читал
- смотрел по телевизору
- по собственному опыту
- говорили родители
- другое _____

16. О чем бы ты еще хотел узнать и чему научиться?

- о влиянии алкоголя на организм человека
- о влиянии курения на организм человека
- как исправить плохое настроение
- об опасности употребления наркотических веществ
- как отказаться, когда предлагают делать то, что не хочется
- как стать «душой» компании
- другое

Спасибо за ответы!